İKİNCİ VATAN VE ANKARA ÜNİVERSİTESİ (1933-1970)

Editör
Prof.Dr. Kasım Karakütük

Ankara, 2016

İKİNCİ VATAN VE ANKARA ÜNİVERSİTESİ (1933-1970)

Editör
Prof. Dr. Kasım Karakütük

Editör Yardımcıları
Uzm. Ece Özdoğan Özbal
Gönül Tiryakioğlu

Ankara Üniversitesi Yayınları No: 506

ISBN: 978-605-136-269-4

Basım Yeri:
Ankara Üniversitesi Basımevi
İncitaşı Sokak No:10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 24/06/2016

İÇİNDEKİLER

SUNU.....iii
ÖNSÖZ.....vii

BÖLÜM 1.....1

Alman Bilim İnsanlarının Türkiye'ye Geldikleri Dönemde Almanya ve Türkiye'deki Durum
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan

BÖLÜM 2.....33

Die deutsche Sicht auf die deutschen Wissenschaftler, die in die Türkei emigrierten und an Einrichtungen der Ankara Universität angestellt wurden
Çev: Yab. Okt. Gülru Bayraktar, Çev. Kontrol: Okt. Esma Durak
Regine Erichsen

Türkiye'ye Sığınan ve Ankara Üniversitesi'nde Görev Alan Alman Bilim İnsanlarına Almanya'nın Bakışı
Regine Erichsen

BÖLÜM 3.....55

„Das deutsch-türkische Wunder" Philipp Schwartz, die Notgemeinschaft und die Neueröffnung der İstanbul Üniversitesi 1933
Çev: Yab. Okt. Saliha Çevik, Çev. Kontrol: Okt. Esma Durak
Gerald Kreft

"Türk-Alman Mucizesi" Philipp Schwartz, Acil Durum Birliği ve İstanbul Üniversitesi'nin Açılışı 1933
Gerald Kreft

BÖLÜM 4.....101

Cumhuriyet Döneminde Bilim ve Teknoloji Politikalarının Oluşumunda Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Doç. Dr. İnan Kalaycıoğulları

BÖLÜM 5.....131

1933 Üniversite Reformu Sonrasında Üniversitedeki Eğitim Öğretim Anlayışına Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. İsmail Güven

BÖLÜM 6.....159

Hukuk Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Kemal Şenocak

BÖLÜM 7.....209

Ankara'daki Sanat Kurumlarının Oluşmasına ve Ankara Üniversitesi'nin Gelişmesine Alman Sanat İnsanlarının Katkıları
Doç. Dr. Ömer Adıgüzel

BÖLÜM 8.....235

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Eğitim Öğretimde Alman Bilim Kadrosu (1936-1970)
Prof. Dr. Z. Kenan Bilici

BÖLÜM 9.....269

Yüksek Ziraat Enstitüsü Veteriner Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Tamay Başağaç Gül

BÖLÜM 10.....297

Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat, Tabîî İlimler, Ziraat Sanatları ve Orman Fakülteleri'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Cemalettin Yaşar Çiftçi

BÖLÜM 11.....375

Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Ahmet Muammer Canel

BÖLÜM 12.....411

Ankara Tıp Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Mazhar Semih Baskan

BÖLÜM 13 447

Vom Nümune-Krankenhaus zur Medizinischen Fakultät der Universität Ankara-Die Emigranten Albert Eckstein und Eduard Melchior und ihre medizinische Arbeit in der Türkei
Çev: Okt. Gülru Bayraktar, Çev. Kontrol: Okt. Esma Durak
Regine Erichsen

Numune Hastanesi'nden Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne: Göçmen Albert Eckstein ile Eduard Melchior ve Türkiye'de Tıp Alanında Yaptıkları Çalışmalar
Regine Erichsen

BÖLÜM 14 495

Kentbilim ve Yerel Yönetimler Alanı ile Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Ayşegül Mengi

BÖLÜM 15 513

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Recai Doğan

BÖLÜM 16 567

Eczacılık Fakültesi'ne Alman Bilim İnsanlarının Katkıları
Prof. Dr. Gülbin Özçelikay

BÖLÜM 17 573

Von der Universität Ankara nach Deutschland zurückgekehrte deutsche Wissenschaftler
İslam Fatih Kısacık
Ankara Üniversitesi'nden Almanya'ya Dönen Bilim İnsanları
İslam Fatih Kısacık

8

DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ VE EĞİTİM ÖĞRETİMDE ALMAN BİLİM KADROSU (1936-1970)

Prof. Dr. Z. Kenan Bilici

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

kbilici@ankara.edu.tr

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşa etme sürecinde, dil ve tarih eksenli yöneliş ve tezlerini temellendirmek üzere, zamana ve mekâna hükmetmesi arzusuyla kurduğu Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin, Cumhuriyetin çağdaşlaşma ideal ve ülküsünü de içinde barındıran ilginç ve zengin ayrıntılara sahip bir tarihî öyküsü var. Kurulduğu 1935 yılından başlayarak Cumhuriyet tarihinin bütün büyük dönüşüm ve değişimlerine tanıklık eden bu 80 yıllık öykünün, şimdi sararmış fotoğraflar ve belgeler üzerinden izlenebilen başlangıç yıllarına ait hatıralar arasında, Alman bilim insanlarının anlamlı ve özel bir yer tuttuğuna özellikle işaret edilebilir.

Cumhuriyetin başkentinde kurulması arzulanan *Ankara Üniversitesi* arayışlarını da içeren bu öykünün, 1920'li yılların sonlarından başlayarak, başta Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, dönemin elit siyasi portreleriyle Çankaya'da yaptığı ve büyük önem atfettiği toplantılar sonucunda şekillenen düşünsel aşamaları, kuşkusuz, ayrı bir yazının konusu olduğu gibi, bu sürecin, Türk Yükseköğretim tarihinde önemli bir dönüm noktası oluşturan 1933 yılı *Üniversite Reformu* ile birlikte değerlendirilmesi gereken yanları da var. Öyle anlaşılıyor ki, Ankara'nın imarına büyük önem veren Cumhuriyetin kurucu kadrosu için, başkentte kurulması öngörülen Ankara Üniversitesi'nin yeri büyük ölçüde bu toplantılar sonucunda belirlenmiş; *Müstakbel Üniversite* olarak 1932 tarihli bir Ankara kent haritası üzerine işlendiği gibi, 1930'lu yılların ilk yarısında Ankara'nın nazım planını hazırlamakla uğraşan H. Jansen'in projelerine de, *Yüksek Mektepler* olarak

nitelendirilen ve farklı fakültelerin oluşturduğu görkemli binalar topluluğu tasarımları olarak konu edilmişti.

22 Haziran 1935: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluşu ve Eğitim Öğretimde İlk Alman Kadrosu

Adını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği ve onun isteği üzerine, 14 Haziran 1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen *2795 sayılı Kanun*'un 7 Teşrinievvel 1336 (*22 Haziran 1935*) tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin, Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı sıfatıyla Afet Uzmay (İnan)'ın ilk dersi verdiği 9 Ocak 1936 Perşembe günü, Ankara Halkevi'nde düzenlenen ve başta Atatürk olmak üzere bütün hükûmet erkânı ve kalabalık bir topluluk huzurunda yapılan törenle açıldığı bilinmektedir.

Ulus gazetesinin 7 Ocak 1936 tarihli sayısında "*Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Perşembe günü Halkevinde törenle açılıyor*" başlığı altında yayımlanan bir haber, 1935 yılında ve henüz şimdiki binası inşa edilmeden önce eğitim-öğretimini Ulus'ta Mimar Kemâleddin Bey tarafından inşa edilmiş *Evkaf Apartmanı*'nda[1] sürdüren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan Alman bilim kadrosunun beş kişiden ibaret olduğunu ortaya koymaktadır:

---

[1] Fakültenin ilk mezunlarından Mustafa Turna'nın anılarında, Evkaf Apartmanı'nda başlayan eğitim-öğretimin ilk yılına ait bir hayli ayrıntı bulmak mümkündür: "*Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, EVKAF APARTMANI'nda gerekli tadilat yapılmış, öğrenci kayıt ve kabulü için imtihan açılarak 40 yatılı öğrenci ve 60 gündüzlü öğrencinin kaydı tamamlandıktan sonra Fakülte 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevi'nin büyük salonunda Atatürk'ün huzurunda yapılan sade bir törenle öğretime başlamıştır...EVKAF APARTMANI...o zaman Ankara'sında en büyük ve modern bina idi. Binada odalar birleştirilerek, dershane ve seminer odaları, kütüphane ve çalışma odaları meydana getirilmiş ve binada büyük ölçüde tadilat yapılmıştır. Ön cephe tamamen fakülte tarafından işgal edilmiştir. Şimdi Küçük Tiyatro alarak kullanılan büyük salon, müşterek dersler için kullanılan en büyük sınıftı. Oda Tiyatrosu'nun bulunduğu kısımla diğer odalar birleştirilerek yemekhane, altında da mutfak yapılmıştır. Gençlik Parkı'na bakan ön büyük kapıdan birinci kata çıkıldığında, dekan, müdür odası ve sekreter odaları vardı. Küçük Tiyatro girişinde yapılan bölmelerle, muhasebe, idare memurluğu, daktilo ve teksir odaları vardı. Bundan sonra her katta bilim dallarına ayrılan dershane, seminer odası profesör ve doçent odaları meydana getirilmiştir. 4 ve 5'inci katlarda ise kız ve erkek yatakhaneleri, banyo ve duşlar yapılmıştı... Her odada sadece dört karyola ve bir elbise dolabı vardı. Eşyalar son derece kaliteli ve o zamanın şartlarına göre çok mükemmeldi. Yemekhanede kullanılan tabaklar, sandalyeler, masalar en iyi malzemedendi. Yemekler çok nefis, kaliteli olarak verilmekte idi. Alınan 40 öğrenciye açılış törenine kadar birer takım elbise, bir kışlık palto, ikişer takım iç çamaşırı ve ikişer gömlek, pijama, ayakkabı ve çorap verildi. Merasime öğrenciler yeknesak düzgün kıyafetle katıldılar. ...Fakülteye 1 numaradan 60 numaraya kadar gündüzlü öğrenci, 60 numaradan 100 numaraya kadar yatılı öğrencinin kaydı yapılmış ve fakültede 100 öğrenci ile öğretime başlanmıştır. Ertesi yıl öğrenci sayısı 300'e çıkarıldı...(Ulu Önder Atatürk) Fakültenin öğretime başladıktan sonraki bir gelişlerinde yine bizlerle konuşarak dilek ve isteklerimizi sormuş ve şunları söylemiştir: " Sizler ilerde birer bilim adamı olarak Türk Dilinin gelişmesinde ve zenginleştirilmesinde, Türk tarihini çeşitli kaynaklardan inceleyerek tarihimizin eskiliği ve zenginliğini, yurt coğrafyasını bilimsel yönden inceleyecek ileri Türk Kültürüne hizmet edeceksiniz. Bu fakültenin ileride asistan, doçent ve profesör kadrosunu sizler oluşturacaksınız. Size güvenim sonsuzdur. Fakat çok çalışmanız lazımdır. Çok çalışacaksınız bunu unutmayın!. Türk Tarih Kurumu'nda, Türk Dil Kurumu'nda uzman olarak sizler görev alacaksınız. Hayatta en büyük rehberiniz bilim, olmalıdır.*" Bkz. İnalcık, H.-Turna, M., (1986) *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İlk Mezunlarından Halil İnalcık ve Mustafa Turna'nın Öğrencilik Anıları ve Fakültenin Tarihçesi*, Ankara: 1986, ss. 7-10

"...Fakülteye şimdiye kadar kaydolan talebenin mikdarı 112 dir. Bunlardan 40'ı müsabaka ile seçilmiş olan leyli talebedir. Fakültede aslî olan dil, tarih, coğrafya, arkeoloji şubelerinden başka, lisan hocası yetiştirmek için mütemmim zümreler vardır. Tahsil müddeti dört senedir. Doktora yapmak istiyenler bir sene daha okumalarına devam edeceklerdir. Mezun olanlara bütün yüksek mektebleri bitirenlerin hakkı verildiği gibi ayrıca müzelerde mütehassıs memur ve yetiştikleri kısımda muallim olarak vazife alabileceklerdir. Fakültenin profesör kadrosu tamamlanmıştır. Şimdiye kadar Türkiyede ilk defa tedrisatı başlıyacak olan ilim şubeleri arasında Sümer, Asur, Akad dilleri profesör Landsberiyer tarafından, Çin lisanı ve edebiyatı Mmlle.Fon Gobl tarafından, Hindoloji profesör Lui tarafından, macar lisanı ve edebiyatı profesör Rayçuni tarafından, Eti lisanı profesör Küteborg tarafından, lâtince ve yunanca profesör Rodi tarafından verilecektir..."

Gazetede adları verilen beş Alman akademisyenden biri olan Ord. Prof. Dr. Benno Landsberger 1935-48 yılları arasında Sümeroloji ve Asuroloji derslerini vermiştir.

Fotoğraf 1. Benno Landsberger

Fakülte arşivindeki özlük dosyasında, B. Landsberger'in 21 Nisan 1890 yılında Friedek'te (öst. Sehlenin/Avusturya Silesia'sı) doğduğu, *Alman-Yahudî ve bekâr* olduğu, *Leipzig Üniversitesi Felsefe Fakültesi mezunu* ve Almanya'daki işinin de *öğretmenlik/Sümerolog* olduğu yazılıdır. Leipzig Üniversitesi (*Universität Leipzig*) *Orientalisches Institut*'daki öğrenimi sırasında Arapça derslerini August Fischer ve Asuriyoloji derslerini de Heinrich Zimmern'den alan Landsberger, Almanya'da Nazi idaresinde 7 Nisan 1933'de çıkartılan *"Devlet Memurluğunun Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"*[2] (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) nedeniyle görevinden alınmış; Berlin'de 22 ilkteşrin (Ekim) 1935 yılında Türkiye

[2] Söz konusu kanun dolayısıyla Alman Üniversitelerinde işlerini kaybederek ülke dışına çıkmak zorunda kalan bilim insanlarının durumu, bugüne kadar pek çok çalışmaya konu edildi. Alman bilim geleneğinin bundan nasıl etkilendiğine ve Türkiye'deki duruma ilişkin çarpıcı değerlendirmeler için bkz; Grüttner, M. Kınas, S. (2007) "Die Vertreibung von Wissenschaftlern aus den deutschen Universitäten 1933–1945", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft I, ss. 123-186.; Reisman, A. (2007), "German Jewish Intellectuals' Diaspora in Turkey: (1933-1955)", *The Historian*, Vol. 69, no.3, pp. 450-478; Bahar, İ. (2010) "German or Jewish, Humanity or Raison d'Etat: The German Scholars in Turkey, 1933-1952", *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies*, Volume 29, Number 1, pp. 48-72; Ege, R.-Hagemann, H. (2012) "The modernisation of the Turkish University after 1933: The contributions of refugees from Nazism", *The European Journal of the History of Economic Thought*, Volume 19, Issue 6, pp. 944-975.

Kültür Bakanı adına Berlin Talebe Baş İspekteri olarak Avni Başman ile imzaladığı sözleşmeyle, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Asuriyoloji kürsüsüne aylık maaşı 600.- TL. olmak üzere Profesör olarak atanmış[3]; Fakülte Profesörler Kurulu kararıyla 20.12.1945 tarihinde Sümeroloji Enstitüsü Profesörü olarak kendisine Ordinaryus unvanı verilmiş ve bu karar Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in imzaladığı 31.12.1945 tarih ve 6568 sayılı yazı ile onaylanmıştır. Fakülte arşivinde bulunan 15.4.1942 tarihli *"Üniversite ve Yüksek Okulların Bilumum Tedris Heyetinde Çalışanlara mahsus Anket"*te, haftada 20 saat ders verdiği yazılıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6 Temmuz 1948 yılında ve 5239 sayılı Kanun gereğince Profesörlük tahsisatı kaldırılan Landsberger, sözleşmesinin sona erdiği 15 Ekim 1948 tarihinde Fakülteyle ilişkisini keserek Ankara'dan ayrılmıştır. 13 yıl çalıştığı Fakültenin Dekanlığı'na yazdığı *"Ankara, 29 Temmuz 1948"* tarihli dilekçesindeki ifadeler anlamlıdır: *"Chicago Üniversitesi Profesörü olarak Amerika'ya gitmek niyetindeyim. Eski Alman Tabası olduğum için Pasaportum kalmadı. Türkiye'den Amerika'ya gidebilmem için, bana Ecnebilere mahsus Türk pasaportunun, seyahat için, verilmesi için gerekli işlemin yapılmasını saygılarımla rica ederim."* 1948 yılı sonbaharında Ankara'dan ayrılıp Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek aynı yıl Chicago Üniversitesi *Oriental Institute*'da çalışmaya başlayan Landsberger, 26 Nisan 1968 yılında Chicago'da hayatını kaybetmiştir.[4]

Gazetede Çin lisanı ve edebiyatı dersi vereceği belirtilen ve 1935-1937 yılları arasında Fakültede bulunan Sinolog Prof. Dr. Annemarie von Gabain, 4 Temmuz 1901'de Mörchingen'de doğmuş; Berlin Üniversitesi'nde Sinolog Otto Franke'nin yanında çalışmış, ayrıca Türkolog Wilhelm Bang'dan da Türkçe ve Uygurca dersleri almıştır.

---

[3] Ord. Prof. Dr. Sedat Alp'in anılarında, B.Landsberger'in Türkiye'ye gelişine ilişkin ayrıntılı bilgi vardır: *"Bir gün Türkoloji doçenti Herbert Durdal evime telefon etti..."...Asuryoloji profesörü Landsberger'in işine son verildi" dedi. Landsberger, Yahudi asıllı idi...O sıralarda Ankara'da çıkan Ulus gazetesinden, Ankara'da yeni bir fakültenin (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi) kurulacağı haberini okudum...Bu haberi alınca derhal öğrenci müfettişim Cevat Dursunoğlu'nu aradım ve hocamın Ankara'da açılan yeni fakülteye alınabileceğini söyledim. Cevat Bey hemen Leipzig'e geldi ve Landsberger'e Ankara'da Sümeroloji profesörlüğü teklif etti. Landsberger biraz nazlandı. Onun aklında, bütün diğer Alman profesörlerde olduğu gibi Amerika vardı. Ancak bu fırsatı kaçırmıştı; Amerika başkaları tarafından kapılmıştı ve ona yer kalmamıştı. Hatta bir ara Hititçe'yi ilk çözen bilim adamı Hrozny, Prag Üniversitesi'nden emekli olunca onun yerine Prag'a gitmeyi de düşündü. Oysa Nazilerin Prag'ı işgali çok yakındı. ..Ben Landsberger'i Ankara için kandırmaya çok uğraştım. Yalnız bir şart koştu: Ankara'nın kitaplığı yoktu; kitaplıksız çalışmak ve ilim adamı yetiştirmek çok zordu. Kısa bir zaman önce hocası Heinrich Zimmer ölmüştü. Dul eşi kitaplarını satıyordu. Fakülte bu kitaplığı satın alırsa Ankara'ya gitmeyi kabul edecekti. Kısa bir zaman sonra Ankara bu kitaplığı satın almayı kabul etti ve Landsberger Ankara'ya gitmeye karar verdi..."*; İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü Sedat Alp, Derleyenler: C. Dündar-F. Sevinç, Ankara. 2004, ss. 40-41. Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 6 Mart 1939 tarihli bir belgede (Sayı: 10512 , Dosya: 88-191, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 86.19.6), Landsberger'in Viyana'da bulunan kız kardeşinin de, sözleşme müddetinin sonuna kadar Türkiye'ye gelip oturmasına izin verildiği anlaşılmaktadır.

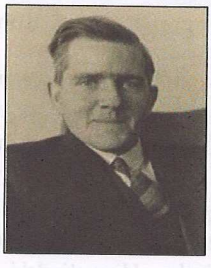
[4] H. Widmann, Benno Landsberger'in yetiştirdiği öğrencilerin arasında Emin Bilgiç, Kemal Balkan, Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, Mustafa Kalaç ve Firuzan Kıral'ın adlarını vermektedir (Widmann, H. (2000) *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çev:A. Kazancıgil-S. Bozkurt, İstanbul, ss. 241-242; ayrıca bkz; Çelebi, N. (2003) "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Mülteci Profesörler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43, I, Ankara, ss. 265-267).

Fotoğraf 2. Annemarie von Gabain

1935-37 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Sinoloji Profesörü olarak çalışan Gabain, 1937 yılında Ankara'dan ayrılarak Berlin Üniversitesi'nde Türk Dili öğretimini üzerine alıp 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bu görevini sürdürmüş; savaştan sonra Hamburg Üniversitesi'nde Türk Dili Profesörlüğüne atanmıştır. Uygurca alanındaki çalışmalarıyla ün kazanan Gabain, 1957'de Türk Dil Kurumu haberleşme üyeliğine, 1989'da ise şeref üyeliğine seçilmiş; 1973 yılında da Türk Diline katkılarından dolayı Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetince kendisine Şeref Diploması takdim edilmiştir. Prof. Dr. Gabain, 15 Ocak 1993'de Berlin'de hayatını kaybetmiştir.[5]

Gazete haberinde Fakültede *Eti lisanı* vereceği belirtilen ve 1948 yılına kadar Hititoloji dersleri veren Prof. Dr. Hans Gustav Güterbock'un özlük dosyasında, 27 Mayıs 1908 yılında Berlin Charlottenberg'de doğduğu, *evli ve Yahudî* olduğu, *Leipzig Üniversitesi Felsefe Fakültesi mezunu* ve *Hititolog* olduğu yazılıdır.

Fotoğraf 3. Hans Gustav Güterbock

Hans Eheloft'tan Hititoloji, Johannes Friedrich ve Benno Landsberger'den de Asuriyoloji dersleri alan Güterbock, 1933-1935 yıllarında Boğazköy kazılarında üç yıl süreyle Berlin Müzesi tarafından istihdam edilen bir Alman epigraf grubunun üyesi olarak çalışmış; Nazi idaresinde 7 Nisan 1933'de Almanya'da çıkartılan *"Devlet Memurluğunun Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"* (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) nedeniyle görevinden alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti

[5] Eren, H. "Annemarie von Gabain (1901-1993)", *Türk Dili*, Sayı: 495, ss. 213-215; Laut, J. P. (1995) "Annemarie von Gabain 1901-1993", *Finnisch-Ugrische Forschungen*, 52, Freiburg, ss. 367-374. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi personel arşivinde Prof. Gabain'in özlük dosyası bulunamamıştır.

Kültür Bakanlığı adına Rıdvan Nafiz Edgüer ile 26.10.1935'de imzaladığı sözleşmeyle Ankara'ya gelerek Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Hititoloji derslerine giren ve hatta 1940 yılında bir ara Sümeroloji ve Arkeoloji dersleri de vermeye başlayan Güterbock, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6 Temmuz 1948 yılında ve 5239 sayılı Kanun gereğince Profesörlük tahsisatı kaldırıldığı için, 18.09.1948 tarihinde Fakülte Dekanlığı'na başvurarak İsveç Uppsala Üniversitesi'nden davet aldığını ve sözleşmesi gereği yolluğunun ödenmesini talep etmiş; sözleşmesinin sona erdiği 15 Ekim 1948 tarihinde de Fakülteyle ilişkisini keserek Ankara'dan ayrılmıştır. 1949 yılında Thorkild Jacobsen'in daveti üzerine Chicago Üniversitesi *Oriental Institute*'da çalışmaya başlayan Güterbock, 1956 yılında tam-zamanlı (full) profesörlüğe terfi etmiş; 1962 yılında *American Oriental Society* Başkanlığına seçilmiş ve 1969 yılında da Üniversitenin Hititoloji alanında verdiği Tiffany ve Margaret Blake Üstün Hizmet Profesörü ödülü ile onurlandırılmıştır. 1976 yılında emekli olan Güterbock, 29 Mart 2000 yılında vefat etmiştir.[6]

Gazete haberinde *lâtince ve yunanca* derslerini vereceği yazılı ve *profesör rodi* olarak tanıtılan Ord. Prof. Dr. Georg Rohde 1935-49 yılları arasında Fakültede görev yapmıştır.

Fotoğraf 4. Georg Rohde

Fakülte arşivindeki özlük dosyasından, kendisiyle *Berlin mıntıkası Talebe ispekteri* Avni Başman arasında 1935 yılı son teşrinin (Kasım ayı) yedinci günü Berlin'de imzalanan üç yıllık kontratta, G. Rohde'nin 1899 yılında Berlin'de doğduğu, Alman olduğu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Grek-Latin Dilleri Kürsüsü'ne aylık 500.-TL. maaşla Profesör olarak atandığı anlaşılmaktadır. 1944 yılında kontratı yenilenen Profesör Rohde'nin, 7 Temmuz 1944 yılında doldurarak imzaladığı *"Devlet veya Belediyeler Hizmetindeki Yabancı Mütahassıslara Mahsus Beyanname"*de verdiği bilgiler arasında Berlin 23.12.1899 doğumlu olduğu, *milliyeti ve mezhebi* hanesine *Alman-Katolik* yazdığı, evli ve 2 çocuğunun bulunduğu kayıtlıdır. Arşiv belgeleri arasında, G.Rohde ile Ankara Üniversitesi Rektörü Profesör Enver Ziya Karal arasında imzalanan ve 1 Haziran- 30 Ağustos 1949 tarihlerini kapsayan üç aylık bir sözleşmede, Ordinaryus Profesör Rohde'nin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji (Lâtin, Yunan dilleri ve edebiyatı) kürsüsünde yönetici olduğu ve kendisine ayda 2000.-TL. maaş ödeneceği yazılıdır. Arşivde, Dil ve Tarih-Coğrafya

---

[6] H. Widmann, Güterbock'un öğrencileri arasında Kemal Balkan, Selçuk Ar, Muazzez İlmiye Çığ, Hatice Kızılay, Tahsin ve Nimet Özgüç, Raci Temizer ve Emin Bilgiç'in adlarını vermektedir (Widmann, H., *A.g.e*, s. 242.; ayrıca bkz; Çelebi, N., *A.g.e.*, s. 267).

Fakültesi Dekanlığı'na yazdığı iki ayrı dilekçe, G.Rohde ile yapılan sözleşmenin neden üç ay ile sınırlandırıldığını açıklamaktadır. Buna göre, Dekanlığa hitaplı 26.IV.1949 tarihli ilk dilekçesinde, kendisinin *"Berlin Hür Üniversitesi'ne davet"* edilmesi dolayısıyla *"1949 yılı başında dört aylık bir mukavele yapılması talebinde"* bulunduğunu ve bu dileğinin kabul olunduğunu, (fakat) *"Berlinde siyasî durumun hâlâ vuzuh kesbetmemesi yüzünden"* hareket tarihini *"tesbit edemeyecek vaziyette"* olduğunu, *"bu sebeple, şahsî"* durumuna göre, *"Fakültemizi de müşkülâta düşürmemek ve yeni kararlar almak mecburiyetinde bırakmamak için"*, kontratının *"normal olarak 1949 yılı sonuna kadar uzatılmasına delâlet"* buyurulmasını rica eden G.Rohde, 30.IV.1949 tarihli ve *"26.IV.1949 tarihli dilekçeme ektir:"* diye şerh düştüğü yeni dilekçesinde *"Berlin'den bugün aldığı(m) haberlerden anladığı"*na göre, *"1949 yılı eylül ayı başından itibaren Berlin'de"* bulunması ve *"vazifeye başlaması"* kendisinden istenmiş; *"bu sebepten dolayı, 26.IV.1949 tarihli"* dilekçesinde ileri sürdüğü *"ricayı değiştirmek mecburiyetinde kalarak"*, kontratının *"dört ay için (yani Ağustos ayının sonuna kadar) uzatılmasını"* dilemiştir. 1949 yılında kurulan Berlin Hür Üniversitesi'ne (*Freie Universität Berlin*) tayini gerçekleşen ve 1952 yılında bu Üniversitenin Rektörlüğünü de yapan G. Rohde, 21 Ekim 1960 yılında Berlin'de hayatını kaybetmiştir.

Ulus gazetesindeki haberde adı geçen ve Hindoloji derslerini vereceği belirtilen Profesör Lui'nin, esasen, coğrafya dersleri vermek üzere Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı adına Berlin bölgesi *talebe başispekteri* Avni Başman tarafından kendisiyle 1935 yılı ilkteşrininin (Ekim) *yirmialtıncı günü Berlin'de iki nüsha olarak yapılıp imza ve teati edilen kontrat* gereğince Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya kürsüsüne üç yıllığına gelen ve 1935-43 yılları arasında Coğrafya Enstitüsünü yöneten Ord. Prof. Dr. Herbert Louis olduğu muhakkaktır.

Fotoğraf 5. Herbert Louis

Fakülte arşivindeki özlük dosyasında, kendisiyle *Berlin bölgesi Talebe başispekteri* Avni Başman arasında 1935 yılı ilk teşrinin (Ekim ayı) yirmi altıncı günü Berlin'de imzalanan üç yıllık kontratta, H. Louis'in 1900 yılında Berlin'de doğduğu, Alman uyruklu olduğu (*Deutsches Reich*), Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Kürsüsü'ne aylık 450.-TL. maaşla Profesör olarak atandığı anlaşılmaktadır. Fakülte arşivinde bulunan 16.4.1942 tarihli *"Üniversite Ve Yüksek Okulların Bilumum Tedris Heyetinde Çalışanlara mahsus Anket"*te, H. Louis'in evli ve 4 çocuklu olduğu, ilk kez 1.2.1926 yılında öğretmenlik mesleğine girdiği, haftada 6 saat ders verdiği, 720.-TL.maaş aldığı ve Coğrafya kürsüsünde Ordinaryus Profesör olarak çalıştığı gibi,

"ayrı ücret yok" diyerek not düştüğü Coğrafya Enstitüsü Müdürlüğü yaptığı yazılıdır. Ord. Prof. Dr. Norbert Krebs'in yetiştirdiği ve tavsiye ettiği Louis'in Fakülteye tayininde, öğrenci müfettişi olarak bir süre Almanya'da bulunan Cevat Dursunoğlu'nun da emeği geçmiştir.[7]

1943 yılında Köln Üniversitesi'nde Coğrafya Kürsüsü ordinaryüs profesörlüğüne tayin edildiği için ülkemizden ayrılan H. Louis, 1952 yılında Münih Üniversitesi Coğrafya Kürsüsü ordinaryüs profesörlüğüne atanmış; bu görevini sürdürürken, 7.4.1965 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörler Kurulunca tayin edilen bir komisyon, Ülkeler Coğrafyası Kürsüsünde açık bulunan sözleşmeli kürsü Profesörlüğü için kendisini önermiş; *konferansiye Profesör* olarak 15 Eylül 1965 yılında 3900.-TL. aylık maaş karşılığında bu görevine başlamış ve 28 Şubat 1966 tarihine kadar 6 ay süreyle kendisiyle bir sözleşme imzalanmıştır. Münih Üniversitesi'nde 1968 yılında emekli oluncaya kadar Coğrafya Enstitüsü Müdürlüğü yapan H.Louis, 11 Temmuz 1985'de Münih'te vefat etmiştir.

1930'lu yılların ikinci yarısında bu kadroya yedi bilim insanının daha katıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan, Alman filolojisindeki dersleri 1936-42 yılları arasında sürdürdüğü bilinen ve Fakülte arşivindeki özlük dosyasında Yüksek Öğretim Direktörlüğü'ne yazılmış 30 Eylül 1936 tarihli bir yazıda, Fakültenin Filoloji Kürsüsü Profesörlüğüne atandığı anlaşılan Karl Steuerwald'in *"15/9/936 sabahı işine başladığı"* tesbit edilebilmektedir. Sözleşmesinin üç yıllık olduğunu ve sözleşme süresinin 15 Eylül 1939 tarihinde biteceğini bilen Maarif Vekilliği'nin, Fakülte Dekanlığına gönderdiği 12 Eylül 1939 tarih ve 4/3082 sayılı ve Maarif Vekili olarak Hasan Âli Yücel'in imzaladığı bir yazıda geçen ifadeler, Cumhuriyetin Milli Eğitim Bakanlığı'nın hassasiyeti konusunda anlamlı ipuçları vermektedir: *"Mukavelenamesi Eylülün 15 inde bitecek olan alman dili ve edebiyatı muallimi Dr.Steuerwald'ın mukavelenamesinin bir sene için yenilenmesi muvafıktır. Ancak yenilenecek mukavelenamelerde ecnebi mütehassısların kendi memleketlerinde haiz oldukları unvan kullanılacağı ve kendisinin habilitasyon yaparak Almanya'da doçent olmadığı için mukavelenamesi yapılırken sadece alman dil ve edebiyatı muallimi denmesi lazımdır. Diğer taraftan Steuerwald'ın mukavelenamesine Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinde veya Maarif Vekâletinin göstereceği herhangi bir mektepte 20 saat ders ve tatbikat göstermekle mükellef olduğu ve hariçte başka bir vazife alamıyacağı tasrih edilmelidir. Bundan başka bütçemizin ecnebi mütehassıslara ayrılmış olan kısmında tasarruf yapmak mecburiyetinde bulunduğumuz için 415 lira olan aylık tahsisatının 350 lira olarak tayini münasip görülmüştür..."*. Buna karşılık, kendisiyle Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekan Vekili Emin Erişirgil arasında 1939 yılı *Teşrinevvel ayının* (Ekim ayı) on üçüncü günü Ankara'da imzalanan iki yıllık kontratta, K.Steuerwald'ın, 1905 yılında Strassburg Alsas-Loren'de doğduğu, Alman uyruklu olduğu ve aylık 350.-TL. maaşla haftada 20 saate kadar ders vermek üzere Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dil ve Edebiyatı Kürsüsü'ne Profesör olarak atandığı anlaşılmaktadır. Arşivde, Maarif Vekilliği Tedrisat Umum Müdürlüğü'nce Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

[7] Alagöz, C. A. (1973-1975) "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kuruluşundan 1973 Yılına Kadar Ülkeler Coğrafyası Kürsüsü Çalışmaları Hakkında", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı: XI-XIV, s. 214.

Dekanlığı'na hitaplı 15 Eylül 1941 tarih ve 2157 sayılı bir yazıda, Maarif Vekili namına C. Dursunoğlu imzasıyla *"Mukavelesi 15 Eylül 1941 tarihinde bitecek olan ...Alman Dil ve Edebiyatı Profesörü Dr.Karl Steuerwald ile aşağıda tesbit edilen maddeyi kabul ettiği takdirde eski şartlar dahilinde ve iki yıl müddetle yeniden mukavele yapılması muvafık görülmüş ve bu hususta Dekanlığınıza selâhiyet verilmiştir..."* denilerek, yazının altında *"Madde 10: Maarif Vekâleti Dr. Karl Steuerwald'i 1-ilâ 9 uncu maddelerle kendisi için tanınmış olan haklara vecibelerine halel gelmemek şartıyle ve vereceği derslerin adedi de haftada 20 saati geçmemek üzere Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden gayri bir tahsil müessesesinde de istihdam edebilir."* açıklaması düşülmüştür. Arşivdeki belgeler, K. Steuerwald ile Fakülte Dekan Vekili Emin Erişirgil tarafından imzalanan 17 Eylül 1941 tarihli bir kontratla, sözleşmesinin iki yıl daha uzatıldığını ortaya koymaktadır.[8]

Belgeler, Almanca Kürsüsü'nde ders veren bir diğer akademisyenin, 1938-1940 yılları arasında görev yapan Prof. Dr. Herbert Melzig olduğunu ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 6. Herbert Melzig

Fakülte arşivindeki özlük dosyasında, kendisiyle Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı adına *Berlin Talebe İspekteri* Reşat Şemsettin arasında 1937 yılının ilkkânun ayının (Aralık) 28 inci salı gününde Berlin'de imzalanan üç yıllık kontratta, H. Melzig'in 10 Mayıs 1909 yılında Stuttgart'da doğduğu, Alman uyruklu, evli ve 4 çocuklu olduğu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Almanca Kürsüsü'ne aylık 342.- TL. maaşla Profesör olarak atandığı anlaşılmaktadır.[9]

---

[8] 2. Dünya Savaşı'nın bitimine doğru 2 Ağustos 1944'de Türkiye ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin resmen kesilmesi nedeniyle vatansız kalan ve *haymatloz* olarak nitelendirilen Alman tebasına mensup kişiler arasında K.Steuerwald'ın da bulunduğu anlaşılıyor. Türkiye'yi terkeden Steuerwald, 1953 yılında tekrar Türkiye'ye dönmüş ve 1956 yılına kadar İstanbul'daki Alman Lisesi'nin müdürlüğünü yapmıştır (Bkz; *S. den Bericht von H. Anstock in der Festschrift "Erinnerungen" zum 100 jährigen Bestehen der Deutschen Schule*, İstanbul. 1968, ss. 26-33). K. Steuerwald, 1 Kasım 1989'da güney Bavyera eyaletinin Neu-Ulm kentinde vefat etmiştir.

[9] H. Melzig'in dosyasındaki belgeler arasında, 1937 tarihinde yayınlanmış 304 sayfalık *Kemal Atatürk* adlı bir kitabının bulunduğu, ayrıca Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Almanca Profesörlüğünün yanısıra İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde de Almanca Profesörü ve tarih uzmanı, 1940 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'nde de Almanca öğretmeni olarak *istihdam edildiği* anlaşılmaktadır.

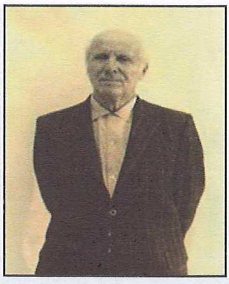
Almanca Kürsüsü'ndeki bir diğer akademisyenin de Clemens Möller olduğu anlaşılmaktadır. Kültür Bakanlığı Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü'nce *"Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Direktörlüğüne"* gönderilen 18/11/1937 tarih ve 4111/41-4226 sayılı bir yazıda *"Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Okulu Almanca Profesörlüğüne angaje edilen Dr. Möller'e ait kontratın tasdikli bir örneği"*nin ilişik olarak gönderilmesinden bahsedilmesine bakılırsa, kendisiyle 16 Kasım 1937 yılında bir sözleşme imzalanmış ve görevine başlamıştır. Fakülte arşivinde bulunan 16.4.1942 tarihli *"Üniversite Ve Yüksek Okulların Bilumum Tedris Heyetinde Çalışanlara mahsus Anket"*ten, Profesör Möller'in toplam 300.-TL. maaşla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Siyasal Bilgiler Okulu'nda haftada toplam 22 saat ders verdiği anlaşılmaktadır.[10]

Fakülte arşivindeki belgeler, Sinoloji Enstitüsü yönetimi ve derslerinin 1938-48 yılları arasında Ord. Prof. Dr. Wolfram Eberhard tarafından sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Kendisiyle Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı adına *İspekterler Kurulu Başkanı* C. Dursunoğlu arasında *1937 yılı teşrinisanisinin* (Kasım ayı) *16 ıncı salı günü* Ankara'da imzalanan bir yıllık kontratta, Eberhard'ın 1909 Potsdam doğumlu, Alman uyruklu, evli ve 2 çocuklu olduğu, Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi mezunu olup Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Kürsüsü'ne aylık 500.-TL. maaşla Profesör olarak atandığı anlaşılmaktadır.[11]

---

[10] 7 Teşrinievvel 1336/1920- 28 Teşrinievvel 1939 tarihli ve 4348 sayılı Resmî Gazete'nin *Kararnameler* (sayfa 12771) bölümündeki *"Kararname No: 12176 Devlet Memurları Maaşatının Tevhid ve Teadülüne dair olan 3656 Bankalar ve Devlet Müesseseleri Memurları Aylıklarının Tevhid ve Teadülü hakkındaki 3659 numaralı kanunların 3 üncü maddelerinin (H) fıkralarına göre halen müstahdem bulunan veya yeniden vazifeye alınacak olan memurlardan yabancı dil bilenlerin imtihanlarını yapmak üzere Ankara ve İstanbulda ilişik listede isimleri yazılı profesör ve öğretmenlerden mürekkep birer komisyon teşkili; Maarif Vekilliğinin 13/10/1939 tarih ve 2/2046 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 19/10/1939 tarihinde kabul olunmuştur.19/10/1939 REİSİCUMHUR İSMET İNÖNÜ"* denilmekte ve *"Yabancı Dil İmtihanı Komisyonları/Ankarada"* başlığı altında Almanca için teşkil olunan komisyon üyeleri arasında 4.sırada *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Almanca Öğretmeni* olarak Müller adı zikredilmektedir (s. 12772). Resmî Gazete'nin 7 Teşrinievvel 1336/1920- 21 Ağustos 1942 tarihli ve 5190 sayılı nüshasında yine aynı komisyonun üyeleri arasında, bu defa Möller olarak adı zikredilen kişinin bu kez *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Almanca Doçenti* olarak kayıtlı bulunduğu dikkati çeker (sayfa 3550). Fakültenin ilk mezunlarından Mustafa Turna'nın, anılarında, *"Fakültenin açıldığı zamanki başlıca bilim dalları ve kürsüler"* bahsinde Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün eğitim-öğretim kadrosunda "...Müller de okutman olarak görev yapardı." demesine bakılırsa, Clemens Möller'in, muhtemelen 1937 yılından başlamak üzere hiç değilse 1942 yılına kadar 5 ya da 6 yıl boyunca görev yaptığı anlaşılmaktadır (Bkz; İnalcık, H.-Turna, M., *A.g.e*, s. 13).

[11] Özlük dosyasındaki Fakülte Dekanlığına yazdığı 6.7.1948 tarihli dilekçede, W.Eberhard'ın Sinoloji Kürsüsü dışında, Hindoloji kürsüsüyle de bir ara ilgilendiği anlaşılmaktadır: *"Hindoloji Enstitüsünün durumu hakkında yazılan ve bana gönderilen raporunu, Hindoloji Kürsüsü Profesörlüğü Vekilliğinden çekildiğim halde, size sunuyorum. Tek ümidim, bu Enstitünün istikbali için iyi bir rol bulunacağıdır."*

Fotoğraf 7. Wolfram Eberhard

1948 yılına kadar Fakültede Sinoloji dersleri veren ve Sinoloji alanının Türkiye'de gelişmesini sağlayan Eberhard, 1948 yılında, Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nden bir yıllık Rockefeller bursu alıp 15 Ekim 1948 tarihinde Türkiye'den ayrılarak emekli olduğu 1978 yılına kadar Batı, Doğu ve Orta Asya kültürleri ve toplumları ile ilgili dersler vermiş; uzun bir hastalık döneminden sonra, evinde ikinci eşi Irene'in yanında, 15 Ağustos 1989 günü hayatını kaybetmiştir.[12]

Fakülte arşivindeki belgeler arasında, Arkeoloji derslerinin Prof. Dr. Hans Henning von der Osten[13] tarafından sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

Fakülte arşivinde H. H. von der Osten'e ait sadece iki belgenin bulunması şaşırtıcıdır.[14]

---

[12] Ayrıntılı biyografisi için bknz; Cohen, A. P. (1990) "In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989", *Asian Folklore Studies*, 49 (1), ss. 125-133.

[13] 24 Temmuz 1950 Pazartesi tarihli ve 7564 sayılı Resmî Gazete'deki bir haber şaşırtıcıdır. Gazetenin 18806. sayfasında *Hans Kroecker, Ekrem Özdebir, Hans Bucher, Kemal Usman, Hasan Hayri Sonat, Dr.Hermann Von Engelmann, Prof.Dr.Hans Henning Von Der Osten, Teologos Dargos, Antonio Spampinati, Edouardo Castelli, Spico Gioccoladelli ve Umberto Giodice'nin mahkûm bulundukları cezaların affı hakkında Kanun* (Kanun No. 5678; Kabul tarihi: 14/7/1950) başlıklı bölümünde, *Erimar oğlu Potsdam 1899 doğumlu Prof.Dr. Hans Henning Von Der Osten'in, aynı mahkemenin* (Ankara Hava Savunma Genel Komutanlığı 2 numaralı Askerî Mahkeme) *41/83 esas ve 58 karar sayılı ve 16/7/1941 tarihli kararı ile casusluk suçundan dolayı mahkûm olduğu 11 sene 8 ay ağır hapis ve müebbeden âmme hizmetlerinden mahrumiyet cezası* aldığı ve sözkonusu cezanın *bilcümle hukuki neticeleri ile beraber affedildiği* yazılıdır. Bu husus, von der Osten'in 1940 yılı başından 1950 yılı ortalarına kadar Türkiye'de mahkûm bulunduğunu ortaya koyduğu gibi, belki de bu nedenle, 1940 yılındaki Arkeoloji derslerinin latince uzmanı Prof. Dr. Georg Rohde ve Hititoloji uzmanı Prof. Dr. H. G. Güterbock tarafından verildiğini de açıklamaktadır. Özlük dosyasındaki Sivas ili Kültür Direktörlüğü tarafından Fakülte Dekanlığı'na yazılmış 19.8.1938 tarih ve 7568 sayılı bir başka yazıda dile getirilenler de aynı şekilde şaşırtıcıdır: "*Okulunuz Arkeoloji Profesörü (Osten) bundan bir buçuk ay önce Suşehrinden Sivasa gelirken parasını kaptırdığını ifade ettiği cihetle Valimiz Nazmi Toker tarafından kendisine isteği üzerine (20) lira verilmişti. Unutmaması lazımgelen ve unutmıyacağı muhakkak olan bu paranın gönderilmesine delâletlerinizi diler...*".

[14] Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 19 Ekim 1939 tarihli (Sayı: 12183, Dosya: 242-239, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.102.4) bir belgeye göre, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Kürsüsünde Alman uyruklu Dr.Schefold'un 2 yıl net 300 lira aylıkla çalıştırılmasına karar verilmiştir. Belgede geçen kişinin Karl Schefold olması mümkündür; ne var ki, Fakülte personel arşivinde adı geçen kişiye ilişkin hiçbir kayıt yoktur.

Fotoğraf 8. Hans Henning Von Der Osten

31 Ekim 1899 yılında Potsdam'da doğan von der Osten'in, I. Dünya Savaşı'nda ciddi olarak yaralandığı, Friedrich-Wilhelms-Universität'da E. Meyer ve F. Delitzsch gibi bilim adamlarından arkeoloji, Yakın Doğu ve Eskiçağ tarihi dersleri aldığı, 1926-1931 yıllarında Chicago Üniversitesi *The Oriental Institute* tarafından güney-doğu Anadolu ve Suriye'de sürdürülen arkeolojik keşif seferlerine (Anatolian Expedition) katıldığı, 1936-39 yılları arasında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji dersleri verdiği, öğrencilerinin arasında Tahsin ve Nimet Özgüç ile Raci Temizer'in bulunduğu, 1951 yılında İsveç'te Uppsala Üniversitesi'nde ders verdiği ve Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Tahran Bölümü Direktörü olarak seçilmesine karşılık, bu görevine başlayamadan 30 Haziran 1960 yılında Uppsala'da vefat ettiği bilinmektedir.[15]

2. Dünya Savaşı öncesinde Fakültede Hint Tarihi derslerinin 1935 yılından başlayarak 1948 yılı başına kadar Hindolog Prof. Dr. Walter Ruben[16] tarafından verildiği anlaşılmaktadır.

26 Aralık 1899 Hamburg doğumlu olan Ruben'in, 1931 yılında Frankfurt Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak (*Privatdozent an der Universität Frankfurt a.M.*) görev yaptığı ve Eski Hint Kültür Tarihi ile Hindoloji alanlarında çalışmaları bulunduğu bilinmektedir.[17]

---

[15] Biyografisi için bknz; Bittel, K. (1962) "Hans Henning von der Osten", *Gnomon*, ss. 105–108; Boehmer, R. M. (1999) "Osten, Hans-Henning von der", *Neue Deutsche Biographie*, 19, s. 612.

[16] Alman Türk Hukuk Profesörü olarak İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde 20 yıl süreyle ders veren, aynı zamanda Türk tabiyetine de geçen Profesör E.E.Hirsch'in 1943 yılında başlayan Ankara anılarında, yakın arkadaşları olarak Praetorius'lar ile Ruben'lerin adı sık geçer. Bkz; Hirsch, E. E. (2005), *Anılarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi*, Çev: A. Suphi, Ankara, (5), ss. 322-324, 329-330. Hirsch'in anılarında, W.Ruben'le "*Frankfurt'ta doçentken*" birbirlerini tanıma fırsatı buldukları, "*Naziler iktidara geçtikten sonra, birinci dereceden melez (babası Yahudi idi) olduğu için doğrudan doğruya tehdit altında*" olduğu, Ruben'in, Hirsch'in "*Eschersheim'daki*" evine gelerek, kendisine "*akıl danıştı*"ğı ve "*yardım istedi*"ği, 1935 yılında Hindoloji Profesörü olarak Fakülteye çağrıldığı, Ankara'ya giderken, kendisini, "*karısını, iki oğlunu Sirkeci İstasyonunda*" karşılayarak Haydarpaşa'ya götürdüğü ve "*akşam üstü de trenle Ankara'ya yolcu*" ettiği yazılıdır (ss. 274-275).

[17] Bkz; Ruben, W. (2002) *Indologe*, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Akademiebibliothek, Ausgewählte Literaturnachweise aus dem Bestand der Akademiebibliothek, Berlin. Doğumunun 70. yılı dolayısıyla yayımlanan anı kitabında W.Ruben ile ilgili kapsamlı bilgiler vardır; bknz; *Neue Indienkunde. New indology*, Festschrift Walter Ruben zum 70. Geburtstag, Berlin. 1970.

Fotoğraf 9. Walter Ruben

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru bir ara Kırşehir tecrit kampında enterne edilen Ruben'in[18], *Dekanlık Yüce Katına* hitaplı ve 29.11.1947 tarihli dilekçesinde, sözleşmesinin *"7 inci maddesine uygun olarak 1948 Öğrenim yılı Ocak ayından itibaren Hindoloji Kürsüsü Profesörlüğünden"* ayrılacağını belirttiği anlaşılmaktadır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörler Kurulu'nun 15.10.1947 tarihli ve 105 sayılı kararı anlamlıdır: *"Hindoloji Kürsüsü Profesörü Dr.W.Ruben'in 29.11.1947 tarihli dilekçesi okunmuş; ...Hindoloji Kürsüsü Profesörlüğünden ayrılacağı öğrenilmiş ve ayrılmasına Profesörler Kurulu teessürle razı olmuştur."* Ne var ki, *16 kuruşluk pul ve imza* ile Dekanlığa yazdığı *10.Aralık.1947* tarihli dilekçesine bakılırsa, Ruben'in Türkiye'den ayrılışı gecikecektir: *"Üniversite ile olan sözleşmem 1947 yılı ile birlikte sona ermekteyse de, gideceğim memleket olan Şili ile Türkiye arasındaki gemi seferlerinin müsaitsizliği ve zaman bakımından beklememi icapettireci olmasından dolayı Ankara'dan hareketimi bir ay müddet geri bırakmam gerekiyor. Bu münasebetle, 1947-1948 yılı kış sömestri sonuna kadar, yani bir aylık bir müddet için tarafıma sözleşmek imkânları verilmesi hususunda gerekenlere emir ve müsaadelerini derin saygılarımla rica ederim."*. Kendisiyle Ankara Üniversitesi Rektör Vekili olarak Prof. Dr. Cemil Dikmen arasında imzalanan ve *1/I/1948 den 31/I/1948 tarihine kadar* olan 1 aylık kontratın bitiminden sonra Şili'ye gitmek üzere Türkiye'den ayrılan Ruben, 1948-1949 yıllarında Santiago Üniversitesi'nde Hindoloji Profesörü olarak görev yapmış; 1 Ocak 1950 yılında Berlin Üniversitesi'nde (*Humboldt-Universität*) Hindoloji Profesörü olarak çalışmaya başlamış ve 1964 yılına kadar *Institut für Indienkunde*'nin müdürlüğünü yürütmüştür. 7 Kasım 1982'de hayatını kaybetmiştir.[19]

---

[18] Ruben'in gerek Ankara ve gerekse tecrit kampında bulunduğu sırada Kırşehir'de yaptığı çalışmalar son derece zengin ve dikkat çekicidir. Kırşehir'deyken kaleme aldığı *Kırşehir: Eine altertümliche Kleinstadt Inneranatoliens* adlı eseri *İç Anadolu'da Küçük Bir Ortaçağ Şehri: Kırşehir* (Çev: C. Sakallı, Kırşehir. 2014) adıyla Kırşehir Belediyesi tarafından kısa bir süre önce Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır.

[19] Widmann, H. *A.g.e*, s. 243'te Ruben'in öğrencisi olarak Abidin İtil'in adını verir; ayrıca bkz; Çelebi, N. *A.g.e.*, s. 268.

2. Dünya Savaşı'nın başlamasına kısa bir süre kala, Nazi Almanyası (*III.Reich*) Bilim, Eğitim ve Halk Eğitimi Bakanlığı tarafından Türkiye'deki Alman Üniversite hocalarının faaliyetleri hakkında rapor yazmak üzere görevlendirilen ve 11 Mayıs-25 Mayıs 1939 tarihlerinde Ankara ve İstanbul'a gelen Dr. H.Scurla'nın 110 daktilo sayfası uzunluğundaki raporunda, Ankara'daki Ziraat, Fen Bilimleri ve Orman Fakülteleri ile kürsülerinde görev yapan Alman akademisyenler kadar, Filoloji-Tarih Fakültesi'ndeki Alman bilim insanlarına ilişkin bilgiler de vardır.[20]

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni "*Türk Eğitim Bakanlığı'na bağlı*" ve "*Ankara'da kurulması planlanan Türk Milli Üniversitesi'nin en önemli yapı taşı*" olarak tanımlayan Scurla[21], raporuna "*Geçenlerde görkemli bir yeni binaya kavuşmuştur ve yakında taşınacaktır.*" notunu eklemeyi unutmaz.

Fakültenin, "*Türkler ve yabancılardan*" oluştuğunu, "*yabancıların büyük çoğunluğu*"nun "*Alman uyruklu hocalar*" olduğunu, bu grubun da "*kendi içinde, son derece farklı unsurlardan*" meydana geldiğini ve "*Grubun içinde Rayh tarafından resmî izinli sayılan yüksekokul hocalarının yanı sıra, bilimsel yeterliliği olmayan ya da geçerli bir Alman eğitiminden yoksun baylar*"ın da bulunduğunu, "*bunlara ilâveten bir de arî ırktan olmayanlarla melezler*"in olduğunu belirterek "*Öğretim kadrosu(nun) homojenlikten uzak olmasına rağmen, fakültedeki öğretim oldukça başarılıdır. Hatta, Alman uyruklular arasında belli bir ortak davranıştan dahi söz edilebilir.*"der.

Scurla'nın raporunda "*Fakültenin dekanı*" olarak belirtilen "*Profesör Emin*", sosyoloji ve felsefe profesörü Mehmet Emin Erişirgil'dir. Scurla'nın raporunda, Almanya için özellikle önem taşıdığını belirttiği *Coğrafya Kürsüsü*'ndeki Profesör Louis, *Doğu Arkeolojisi ve Prehistorya Kürsüsü*'ndeki Dr. Hans Henning von der Osten, *Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü*'nden Dr. K. Steuerwald, *Çivi Yazısı Araştırmaları, Asuroloji, Sami Dilleri ve Edebiyatı ve Ön Asya Tarihi Kürsüsü*'nden Profesör Landsberger, *Klasik Filoloji*'den Dr. Georg Rohde, *İndoloji Kürsüsü*'nden Dr. Ruben, *Hititoloji Kürsüsü*'nden Dr. H. G. Güterbock, *Sinoloji ve Etnoloji Kürsüsü*'nden Dr. W.

---

[20] Şen, F. (2008) *Ayyıldız Altında Sürgün, Scurla Raporu*, Almanca aslından çeviren: F.Artunkal, İstanbul, (2).

[21] Şen, F. *A.g.e*, ss. 79-80.

Eberhard, ayrıca Alman Dili okutmanları olarak Möller, Melzig ve Dr. Menges[22] ile ilgili eğitsel ve siyâsî gözlem ve değerlendirmeler vardır.[23]

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yeni Binasının İnşaatı: Bruno J. F. Taut

Kuruluş yasasının 22 Haziran 1935 tarihinde yayımlanmasının ardından Afet İnan tarafından 9 Ocak 1936 tarihinde verilen ilk konferans ve açılış törenine kadar geçen 7 aya yakın sürede, bir yandan eğitim-öğretime yönelik mevzuat ve düzenlemelerin yapıldığı, diğer yandan da, Fakültenin, başlangıçta *"Tarih-Coğrafya ve Arkeoloji Enstitülerini ihtiva etmek üzere, Ankara Tarih-Coğrafya Fakültesi adı altında"* kurulması düşünüldüğü halde, "(sonradan) *bu fakülteye bir dil enstitüsü ilâve edilmek suretiyle, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasını"*[24] amaçlayan değiştirilmiş proje kapsamında, inşa edilecek yeni bina için kent içinde uygun bir arsanın aranması ve avan planların hazırlanması gibi öncelikli olarak yapılması gereken işlere el atılmış olduğu varsayılabilir.[25]

---

[22] Scurla raporunda Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nde okutman olarak görev yaptığı ve *"aslında Slav dilleri uzmanı"* olduğu belirtilen Dr.Menges ile ilgili Fakülte personel arşivindeki tek belge, Maarif Vekilliği'nin, Fakülte Dekanlığına gönderdiği 12 Eylül 1939 tarih ve 4/3082 sayılı ve Maarif Vekili olarak Hasan Âli Yücel'in imzaladığı bir yazıda geçen ifadelerden ibarettir: *"Eylül nihayetinde mukavelenamesi bitecek olan Menges'e gelince, ünvanı ilmî yardımcı olmak ve rusca okutmak üzere 250 lira aylık tahsisatla mukavelesinin tecdidi uygundur."* Kendisiyle sözleşme yapılan Menges'in filolog ve tarihçi olduğu bilinen ve bir ara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde çalışıp ardından da 1940 yılında Amerika'da Columbia Üniversitesi'nde Profesör olan Karl Heinrich Menges olduğuna şüphe yoktur. Altay dilleri uzmanı da olan Menges, 22 Nisan 1908'de Frankfurt'ta doğmuş; 1932'de Berlin Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamış ve 1999'da Viyana'da hayatını kaybetmiştir. Ayrıntılı biyografisi için bkz; Knüppel, M. (2006) *Schriftenverzeichnis Karl Heinrich Menges, nebst Index in den Werken behandelter Lexeme und Morpheme*, Wien, ss. 7-43.

[23] Şen, F. *A.g.e*, ss. 80-85. Scurla raporunda, *"Fakülteyi geliştirme çerçevesi içinde, bir Klasik Arkeoloji Kürsüsü ile bir Sanat Tarihi Kürsüsü kurulması"*nın da tasarlanmış olduğu, *"Yüksek Öğretim Genel Müdürü Cevat'ın bildirdiğine göre, bu tasarının Sanat Tarihi Kürsüsü'ne ilişkin kısmının mali zorluklar yüzünden yakın gelecekte gerçekleştirilmesi"*nin pek mümkün gözükmediği, kendisinin, Klasik Arkeoloji Kürsüsü için hem *"Genel Müdür Cevat'a"* ve hem de *"bu kürsüye Alman hocalar getirilmesine özellikle gayret eden Dr.von der Osten"e "Greifswald'dan Ordinaryüs Profesör Boehringer ile Jena'dan gene Ordinaryüs Profesör Hahland'ın, ayrıca Giessen'den Ordinaryüs Profesör adayı Profesör Zchietzschmann'ın isimlerini"* önerdiği, aynı şekilde *"teklif götürülen Profesör Blümel ve Doçent Horn"*un *"teklifi kabul etmediklerini"* bu arada bildirdikleri, *"Innsbruck'tan Ordinaryüs Profesör adayı Profesör Wiltner"*in ise, *"evvelce Ankara'da eski eser koruma uzmanı olarak"* çalışmış olduğu, fakat *"çalışmalarında pek başarılı* "olamadığı için, ismini önermenin doğru olmayacağı yazılıdır. Raporda, Sanat Tarihi Kürsüsü için ilk akla gelen ismin, Ankara'da da çok iyi tanınan Viyanalı Profesör Diez olduğu, von der Osten'in de *"Yüksek öğretim Genel Müdürü Cevat'ın dikkatini Diez üzerine çekmeyi, büyük bir maharetle"* başardığı, *"Alman tarafının öngördüğü diğer bir"* ismin de, *"Münih'ten Doçent Hans Gerhard Evers"* olduğu, ne var ki, *"Diez'den sonra ikinci isim olarak gündeme"* geleceği, *"bunların dışında Alman tarafı"*nın *"Leipzig'ten Profesör Baenken üzerinde de"* durduğu belirtilmiştir. Şen, F. *A.g.e*, ss. 85-86.

[24] Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM Yüksek Reisliğine hitaben sunduğu 23 Mayıs 1935 tarihli yazının *"Mucib Sebepler"* bölümü için bkz; İnan, A. A. (1974) "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı 9 Ocak 1936", *Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Anma Kitabı*, Ankara, s. 22.

[25] Nitekim Atatürk'ün de, Fakülte binasının planları üzerinde meşgul olduğu ve dış görünüşü ile ilgilenerek, iç bölümlerinde yer alacak Enstitüler ve Türk Tarih Kurumu için de yerler ayrılmasını istediği bilinmektedir. Bknz: İnan, A. A. *A.g.e*, s. 18.

Beş yıla yakın bir süredir eğitim-öğretimini Ulus'taki Evkaf Apartmanı'nda sürdüren Fakültenin inşaatının 1940 yılının ikinci yarısında tamamlandığı ve 4 Kasım 1940 tarihinde yeni binasında eğitim-öğretime başlandığı bilinmektedir. 5 II.Teşrin (Kasım) 1940 Salı tarihli Ulus gazetesinde manşetten verilen *"Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesinin yeni binası dün törenle açıldı"* başlıklı haberin altında iri puntolarla *"Ankara'yı bütün memleket münevverleri için mihrâk haline getirmek yolundayız", "Başvekilimiz kıymetli bir nutuk irad ederek fakülte binasını açtı", "Maarif Vekilimiz Fakülteden beklenen kıymetleri etraflı surette tebaruz ettirdi"* denmekte ve açılış töreninde *"Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda, Başvekil Dr.Refik Saydam, Vekiller, birçok mebuslar, Temyiz Mahkemesi, Devlet Şurâsı, Divanı Muhasebat Reis ve âzaları, muhtelif vekâletler erkânı ve gerek Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi gerek Ankara'da mevcut yüksek okullar idare ve tâlim heyetleri ile İstanbul Üniversitesini temsil etmek üzere gelmiş olan Tıp Fakültesi Dekanı Kemal Atay, Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmit Ongunsu, Hukuk Fakültesi Dekanı Fuat Başgil'den mürekkep heyet"*in hazır bulunduğu belirtilmektedir.

Fotoğraf 10. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi-Kasım 1940

Fakültenin büyük konferans salonunda yapılan törene İstiklâl Marşı ile başlanmış ve bunu takiben önce Başvekil Dr. Refik Saydam, ardından da Maarif Vekili Hasan Âli Yücel birer konuşma yapmıştır. Hasan Âli Yücel, konuşmasında, Fakültenin 1936 yılından beri *"teşkilâtında vâki olan tekâmülünü"* arzederek, Fakültenin açıldığı zaman *"Türk Dil ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Sümer, Akad, Hitit, Macar, Çin, Hint, Yunan, lâtin Dil ve edebiyatlariyle yaşıyan dillerden Alman, Fransız, İngiliz, Fars, Rus, Arap dil ve edebiyatları zümreleri"*nin teşekkül ettiğini,

"Bir yıl sonra arkeoloji tedrisatına" başlandığını, *"geçen yıl da Felsefe zümresini alâkadar eden derslerin konuldu"*ğunu belirtmektedir. Yücel'e göre, *"böylece fakültenin iç örgütü, öğretim bakımından tamam olmuş demektir"*.

Bugün, üzerinde Fakülte binasının yükseldiği şimdiki arsanın yerinin nasıl belirlendiği ve gerekli hafriyat çalışmalarını takiben binanın temelinin hangi tarihte atıldığına ilişkin resmî bir kayıt bulunmamaktadır. Buna karşılık, binanın inşa edileceği yerin seçiminde, yeni başkentin merkezi Ulus'u, Cumhuriyet'in prestij aksı olarak, o vakitler henüz gelişmekte olan Kızılay-Yenişehir'e bağlayan ve başta Büyük Millet Meclisi olmak üzere, Ankara Palas, Merkez Bankası, Gümrük ve İnhisarlar Müdürlüğü, Hariciye Vekâleti, Evkaf Apartmanı, sonradan Halkevi'ne dönüştürülen Türk Ocağı, Etnografya Müzesi, Sergi Evi, Türk Hava Kurumu, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve bankalar gibi Erken Cumhuriyet dönemi binalarının yoğunlaştığı ana arterin özellikle dikkate alındığına ve başkentin imar planına uygun olarak, yeni Fakülte binası ve özellikle anıtsal cephesinin de, kentin vitrini niteliğinde ve prestij aksı işlevi gören *Cumhuriyet caddesi*ne (şimdiki *Atatürk Bulvarı*) bakacak şekilde, diğer yapı topluluklarının devamı halinde tasarlandığına işaret edilebilir. Binanın inşa edileceği arsanın gerisinde ve vaktiyle *Develik Tepesi* diye bilinen yükseltinin üzerinde, 1889 yılında inşa edilmiş ve Fakülte inşaatı tamamlandıktan sonra da 1940'lu yıllara kadar varlığını sürdüren ve ardından yıktırılan ünlü *Taş Mektep*'in[26] (*Ankara Sultânisi* ya da *Ankara İdadisi*) bulunduğu anlaşılmaktadır.[27] Bu noktada, adı, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile özdeşleşen Alman mimar Bruno J. F. Taut 'un, Türkiye'de geçirdiği ve bu ülkede sona eren hayatının son iki yılı ile Fakülte binasının inşaatındaki konumuna ilişkin kimi ayrıntıların hatırlanmasında yarar olabilir.[28]

Fotoğraf 11. Bruno J. F. Taut

[26] Tanyer, T. (2005) *Taş Mektep*, Ankara.

[27] 1933 yılında Ankara'ya gelen E.Mamboury gördüğünde, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ile Gazi köprüsünün bulunduğu alanda *"Yahudilerin mezar yeri"* bulunmaktaydı. Bkz; Mamboury, E. (2014) *Ankara, Gezi Rehberi*, Ankara 2014, s. 149.

[28] Bruno Taut hakkında yapılmış kapsamlı bir biyografik çalışma için bknz: *BRUNO TAUT 1880-1938*, Ausstellung der Akademie der Künste vom 29. Juni bis 3. August 1980, Akademie der Künste Berlin, 1980.

Onun hayatının gidişatını ve belki de kaderini tümüyle değiştiren olaylar dizisinin, İstanbul-Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nün başına getirilmesi kesinleşen ve yeni görevine ilişkin görüşmeler yapmak amacıyla 1935 yılının Nisan ayında Paul Hindemith ve Clemenz Holsmeister ile birlikte Ankara'ya gelen ünlü Alman mimar Hans Poelzig'in 14 Haziran 1936'da Berlin'deki ani ölümüyle başladığı söylenebilir. Türkiye'ye gelmeden önce asistanı Erich Zimmermann'ı gönderen Poelzig'in vefatı dolayısıyla, dönemin mimarlık dergisi *Arkitekt*'te yayınlanan bir haber dikkat çekicidir: *"Hans Poelzig'in yerine şimdilik asistanı Mimar Zimmermann vekâlet edecektir. Gelecek ders yılı başından itibaren Akademiye tanınmış Alman mimarlardan birinin getirilmesi düşünülmektedir".*[29]

Alman makamlarının, rejimleriyle uyumlu olan Brehaus de Groot'u kabul ettirme çabalarına rağmen, Türk Hükûmeti tarafından 1933 yılında Japonya'ya göç edip bu ülkeye yerleşen bir başka Alman mimar Bruno Taut'un adı üzerinde karar kılınarak, kendisinin, aynı görevle Türkiye'ye davet edilmesi sağlanmıştır.[30] Martin Wagner'in 2 Ocak 1937 tarihinde mimar Gropius'a yazdığı mektupta, "(Maarif Vekâletini) *Brehaus'un değil, fakat Taut'un Hans Poelzig'in halefi olması gerektiğine inandırmayı başardım*"[31] demesine bakılırsa, Taut'un Türkiye'ye davet edilmesinde, Almanya'daki ortağı Martin Wagner'in etkili olduğu anlaşılıyor.

10 Kasım 1936 tarihinde İstanbul'a gelerek 17 Kasım 1936 tarihinde Güzel Sanatlar Akademisi Direktörü Burhan Toprak ile *Almanya Tabasından Mimar Profesör Bruno Taut* arasında imzalanan mukavele hükümlerine göre, ünlü mimar, *"Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık bölümü şefi ve mimari profesörü olarak çalışacak; Türkiye'de bulunduğu müddetçe siyasal ve tecimsel işlerle uğraşmayacak; Kültür Bakanlığı tarafından kendisine verilecek olan devlet binalarının programları mucibince projelerini parasız yapacak; emeğine karşılık brüt 1.150 Türk Lirası alacak ve bu ücretten kanunen kesilmesi lâzım gelen vergiler kesildikten sonra eline geçecek netto miktarı 700 liradan aşağı düşmeyecektir."*[32] Akademi broşüründe, sözkonusu atama *"Mimari şubesine Almanyanın büyük mimarlarından Bruno Taut şef olarak getirilmiştir. Bir seneden beri talebeler Arif Hikmet, Sedad Hakkı gibi genç profesörlerin atelyelerinde, Taut'un tecrübe görmüş şefliği altında, İstanbul'u, Ankara'yı ve vilayetleri, modern namı altında istila etmekte olan şahsiyetsiz üslupla mücadeleye hazırlanmaktadır. Akademideki tedrisatın ve araştırmaların gayesi, Türk çocuklarına kendi şahsiyet ve üsluplarını buldurmak olduğu için, yeni Türk mimarisinin üslubu hiç şüphesiz bu mücadeleden doğacaktır*[33]*"* diye duyurulur.

---

[29] Arık, B. F. (2006) *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde G.S.A. ve İ.T.Ü. Mimarlık Bölümleri'nde Yabancı Mimarlar (Görevin İdari ve Mali Çerçevesi)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 53.

[30] Nicolai, B. (1998) "Bruno Taut'un Akademi Reformu ve Türkiye İçin Yeni Bir Mimariye Uzanan Yolu", *Atatürk İçin Düşünmek, İki Eser: Katafalk ve Anıtkabir, İki Mimar: Bruno Taut ve Emin Onat*, İstanbul, (2), s. 32.

[31] Arık, B. F. *A.g.e*, s. 54.

[32] Demir, A. (2008) *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar, Philipp Ginther'den (1929)- (1958) Kurt Erdmann'a Kadar*, İstanbul, s. 231.

[33] Bozdoğan, S. (2008) *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, İstanbul, (2), s. 289.

Yeni görevine resmen başladığı sırada, Taut'un hayatında, henüz, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin inşaatına yönelik bir meşgâle olmadığı gibi, onun Türkiye'ye geliş tarihi itibariyle, Fakültenin kuruluş yasasının Resmî Gazete'de yayımlanmasının üzerinden 17 ay, resmî açılışının yapıldığı tarihten itibaren de 10 aylık bir süre geçmiştir. Teorik olarak, bu süre içinde, Bayındırlık Bakanlığı'nın bina yapımı için o dönemde şart koştuğu üzere[34] *"muktazi tahsisatın temini, binanın ihtiyaç programının tesbiti, arsasının mübayaa veya istimlâki, proje tanzimi için ilk etüdler, 1/200 mikyaslı avan projenin hazırlanması, avan proje üzerinde tetkikat ve tadilât, 1/100 mikyaslı münakasa projesinin ihzarı, sonra teknik safha, keşif, şartnamelerinin hazırlanması gibi mühim fenni işler"*e başlanmış[35] ve bu türden inşaat işleri için yapılageldiği şekilde, muhtemelen Bayındırlık Bakanlığı tarafından dönemin gazetelerine *"işin muhammen keşif bedeli, fennî şartnâme, keşif cetveli, proje"* gibi belgelerin istendiği *"açık eksiltme ilânı"* verilmiş olmalıdır.

Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nün Başkanlığı ve Profesörlüğünün yanı sıra, Ernst Egli'nin istifasıyla boşalan Akademi'nin ve Devletin Yapı Bürosu'nun şefliğini de üstlenen Taut'un, Türkiye'deki ilk birkaç haftasının hayli yoğun geçtiğini söylemek mümkün. Örneğin, göreve başladıktan kısa bir süre sonra, 10 Aralık 1936 tarihli ve Kültür Bakanı imzalı bir yazıyla hemen Bakanlığın proje işlerinin yükü altına girmesi istenmiştir. Yakın arkadaşlarından birine yazdığı 7 Mart 1937 tarihli bir mektubunda, *"Görünüşe bakılırsa, Akademi'nin mimarlık bölümü, bakanlıkların bir tür mimarlık merkezi. Daha şimdiden bana Bayındırlık Bakanlığı'nın değişik işleri veriliyor. Mimari konularda bir otorite yok gibi"*[36] diye yazması, kendisi ve ona bağlı çalışan mimari büronun iş yoğunluğuna işaret eder. Bu yoğunluk öyle bir noktaya ulaşacaktır ki, çok arzu ettiği ve ilk taslak çizimleri ile *"Fikirler Krokisi"*ni hazırladığı halde, Ankara'da inşa edilecek *Kamutay*'ın (TBMM) yeni binasının proje yarışmasına, zamanının yetersizliği dolayısıyla katılmaya fırsat dahi bulamayacak; hatta bir süre sonra, ölümünden sadece beş buçuk ay önce özel günlüğüne *"Büyük bunalım, büyük sıkıntı, buna ek olarak sıcak, barsak hastalığı, dinlenme ihtiyacı, aslında her şeyi unutmak istiyorum."* diye yazacaktır.[37] Göreve başladıktan kısa bir süre sonra başlayıp, giderek artan süreler için izin istemesine neden olan hastalıklar da peşini bırakmayacaktır. Nitekim, Güzel Sanatlar Akademisi arşivindeki resmî yazışmalara bakılırsa[38], Türkiye'de bulunduğu 24 aylık süre içinde hastalığı dolayısıyla kullandığı toplam iznin iki ayı aştığı anlaşılıyor. Bu izin süresinin, şimdilik henüz bilemediğimiz diğer talepler ile birlikte daha fazla iş gününe yayılmış olması da muhtemeldir.

Şüphesiz, onun hayatını derinden etkileyecek olan iş, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin inşaatı olacaktır. Türkiye'ye gelişinden sadece üç hafta sonra, Kültür Bakanlığı, kendisinden, 4 Mayıs 1936 tarihinden beri Hans Poelzig'in, onun vefatı üzerine de yerine atanan Bruno Taut'un asistanı sıfatıyla Güzel Sanatlar Akademisi mimari bölüm şefine bağlı olarak, devletin Tatbikat Bürosu'nda da çalışan mimar Zimmermann'ın başlattığı projeleri bitirmesini ister. Sözkonusu işler arasında,

---

[34] *Bayındırlık İşleri Dergisi*, T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Yıl: 5, Sayı:5, Birinciteşrin 1938, ss. 438-439.

[35] Ne yazık ki, bugün için, Fakülte inşaatına ait bütün bu belgelerden mahrum bulunmaktayız.

[36] Nicolai, B. A.g.e, s. 32.

[37] Nicolai, B. A.g.e, s. 34.

[38] Demir, A. A.g.e, ss. 233-235.

İstanbul Üniversitesi için yaptırılacak yeni pavyon ve klinik binaları ile Kimya Enstitüsü projesinin yanısıra, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi de vardır; 30 Kasım 1936 tarihli yazıda, kendisinden, Fakülte binası için *"gerektiğinde mimariyi gözden geçirmesi"* istenmektedir.[39]

Millî Eğitim Bakanlığı'nda müsteşar olan ve kendisinin Türkiye'ye gelmesinde önemli rol oynayan Cevat Dursunoğlu'nun, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasına ilişkin olarak *"temelde yanlış, bu yüzden mimari hâlâ kötü"* şeklindeki değerlendirmesine[40] bakılırsa, Fakülte inşaatına başlanmış olduğu ve Kültür Bakanlığı'nın Taut'tan, bu nedenle binanın mimarisini gözden geçirmesini istediği ileri sürülebilir. Bu süreçte, sözkonusu binanın inşaatı konusunda, Taut'un, daha önce kendisiyle hiçbir birlikteliği ve çalışma ortaklığı olmamış; ayrıca, bir süreden beri Türkiye'de kendisine belirli bir yer edinmiş ve idarî temsilcilik görevini de yürüten mimar Zimmermann ile arasında *farklı mimari duyumsamalar* nedeniyle genellikle şiddetli tartışmalar yaşandığı da bilinmektedir.[41]

Taut'un, 15 Şubat 1937'de, Ankara Teknik Yüksek Okulu'yla birlikte eşzamanlı olarak *Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi*'nin tasarımına ilişkin bir taslak da sunduğu anlaşılıyor. Japon meslektaşlarına yazdığı mektuplara bakılırsa, sözkonusu taslak kısa bir süre sonra onaylanmıştır. Yaklaşık 9 ay sonra, 6 Kasım 1937 tarihinde Japon mimar Kurata'ya yazdığı mektubunda *"Şimdi Ankara Üniversitesi için büyük bir yapıya başlanıyor; bu, bugünkü mimari anlayışımın da bir provası olacak"* derken, Japon arkadaşı ve meslektaşı Isaburo Ueno'ya aynı tarihli bir diğer mektubunda da *"Şimdi Ankara Üniversitesi için büyük yapıya başlanıyor. Bu yapı bir dil ve tarih kurumu olarak yeni Türk Kültürünün odak noktası olacağından, yapı için çok iyi taş malzeme tahsis edildi ve beni özellikle sevindiren tarafı, sanatsal bakımdan bana tam bir özgürlük tanındı"*[42] diye yazar. Bu satırların varlığına karşılık, Taut'un, Güzel Sanatlar Akademisi Tatbikat Bürosu Şefi sıfatıyla, Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Akademisi Direktörlüğü'ne hitaben kaleme aldığı 12 Ocak 1938 tarihli bir yazıda, Tatbikat Bürosu mimarlarından Friederich Ernest Grimm'in bir buçuk aylık izin talebiyle ilgili olarak *"Fakülte inşaatına ancak Martdan sonra ehemmiyetle başlanabileceği ve bir kısım tafsilât resimleri hazırlanmış olup mütebakisi için tertibat alınmış olduğu düşünülerek Şubat iptidalarında Bay Grimm'in bir buçuk ay gaybuyeti mümkün olacağını arz eder ve kendisine mezuniyetverilmesi için Bakanlığa yazılmasını saygılarımla rica ederim*[43]*"* demesine bakılırsa, Fakülte binasının projelendirilmesi çalışmalarının yaklaşık bir yıl boyunca devam ettiği, inşaata ise ancak 1938 yılının Mart ayından sonra başlanabileceği anlaşılıyor.

---

[39] Speidel, M. (1998) "Bruno Taut. Çalışmaları ve Etkisi", *Atatürk İçin Düşünmek, İki Eser: Katafalk ve Anıtkabir, İki Mimar: Bruno Taut ve Emin Onat*, İstanbul, (2), s.48'de *"Görünüşe bakılırsa bu çalışma pek başarılı yürümedi ve Taut umutlarını daha çok İstanbul Üniversitesi için yeni bir kimya enstitüsü tasarımına bağladı."* der.

[40] Speidel, M. A.g.e., s. 48.

[41] Nicolai, B. F. (2011) *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de 1925-1955*, Çev: Y. Pöğün Zander, Ankara, s. 201.

[42] Speidel, M. A.g.e., s. 48.

[43] Demir, A. A.g.e., s. 282.

Hâl böyleyken, Fakülte binasına ait kat ve tesisat projelerinin üzerinde 10 Kasım 1937, 27 Mayıs 1938 ve 30 Mayıs 1938 tarihlerinin bulunması, projenin sürekli revizyona uğradığı ve binanın inşaatında da gecikmeler yaşanmış olduğunu ortaya koymaktadır. *Maarif Vekâleti Mütehassıs Mimarlığı Güzel Sanatlar Akademisi-İstanbul* lejantlı bu çizimlerde Taut'un da imzası vardır.[44]

Bu bağlamda, Fakültenin inşası sürecine ilişkin, mevcut plan kopyalarına ve mimari elemanların durumuna bakılarak, kimi ayrıntıların üzerinde tekrar düşünülmesinde yarar olabilir. Fakültenin ön cephesi, âdeta farklı ellerden çıkmışçasına iki ayrı kübik kütle halinde tasarlanmış gibidir. Buna göre, şimdiki Dekanlık makamının da bulunduğu orta blok aksı esas alınarak, L plan oluşturan beş katlı kuzey kanadın, Fakülte binasının öncelikli olarak tamamlanmış bölümü olduğuna şüphe yoktur. Binanın esasen, bu haliyle, kentin bu kesiminde 1932 yılında Jansen tarafından planlanan *Yüksek Mektepler* yerleşmesine uygun bir şekilde, şimdiki Kızılay sokağa paralel olarak doğu-batı aksında uzanan ve şimdiki Yüksek İhtisas Hastanesi ile Tıp Fakültesi Morfoloji Binası'na doğru gelişecek çok katlı bir kütle halinde tasarlanmış olduğu iddia edilebilir. Nitekim bu husus, başta, sözkonusu kanadın cephesindeki tuğla derzler kadar, pencere form ve profilleri, hattâ bu kanattaki merdivenler, merdiven küpeşteleri ve korkuluklarındaki madeni aksam olmak üzere, daha birçok elemanın binanın güney kanadındaki uygulamalardan farklılaşmasıyla da doğrulanabilir. Bunu kanıtlayacak bir başka ayrıntı da, binaya, o vakitler, bugün olduğu gibi bulvar yönünden değil, aksine, şimdiki Türk Tarih Kurumu'nun da bulunduğu Kızılay sokağa bakan kuzey cephesinden dahil olunduğunu gösteren kapıdır.[45]

Öyle anlaşılıyor ki, ilk inşaatı sırasında, Fakülte binasına giriş ve çıkışlar için sadece bu kapının kullanılması amaçlandığı gibi, bu kapı ile dâhil olunan birinci kattaki *İçtima Odası, Vestiyer, Reis Odası, Kâtip Odası* olarak tanımlanmış bölümler[46] de, belli ki, Fakülte içinde faaliyette bulunan Türk Tarih Kurumu'nun başkanı ve

---

[44] Buna karşılık, onun, 4 Haziran 1938 tarihinde İstanbul-Güzel Sanatlar Akademisi'nde açtığı ve Almanya, Rusya, Japonya ve Türkiye'deki çalışmalarını içeren sergide yer aldığı anlaşılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasının fasat çizimi bugün mevcut değildir. Bknz; A.DEMİR, A.g.e, s. 56. Taut'un, Almanya'da beraber yaptıkları işlerde en samimi arkadaşı olarak kendisiyle Berlin'de 10 yıl boyunca Gehag-sosyal konut kooperatifinde 10.000 toplu konutun yapımında görev alan ve onun en yakın mesai arkadaşı ve asistanı olan Franz Hillinger'in *"Taut'un bizzat etraflıca uğraştığı detay çizimlerinin sayısı 300 civarındadır"* demesi (Speidel, M. A.g.e., s.49.), başta uygulama projeleri olmak üzere, onun, muhtemelen binanın mobilya ve aydınlatma elemanları için de birçok tasarım yaptığı şeklinde yorumlanabilir. Bilindiği üzere, Taut'un isteği üzerine 8 Temmuz 1937'de Türkiye'ye gelerek, *"İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi İnşaat Bürosunda Büro Şefi ve Profesör Taut'un yanında mimar olarak çalışmak"* ve *"Hem tedrisatta hem de büroda Kültür Bakanlığı emriyle yapılacak projelerin hazırlanmasında Profesöre yardım etmek"* üzere kendisiyle 17 Kasım 1937 tarihinde kontrat yapılan (Demir, A. A.g.e., s. 130, 291) Hillinger, Taut'un yardımcısı sıfatıyla, onun 24 Aralık 1938 tarihindeki ani vefatı dolayısıyla yarım kalan Ankara-Atatürk Lisesi ve Trabzon Lisesi gibi inşaatların uygulama projelerini de tamamlayacaktır.

[45] Bugün kapatılmış olan bu kapının, 1930'lu yılların Ankarası'nda, Numune Hastanesi ile Türkocağı, Etnografya Müzesi ve Ankara Lisesi'nin arasından geçen ve şimdiki Türkocağı sokağının bulunduğu artere açıldığı anlaşılmaktadır.

[46] Her ne kadar, *Reis Odası* ile Fakülte Dekanı'nın makam odasının kastedildiği düşünülse bile, sözkonusu planda, *Dekan Odası* olarak şimdiki makam odası da ayrıca kayıtlıdır. Planda yazılı *Reis Odası* ile Türk Tarih Kurumu Başkanı'nın makam odasının anlatıldığı açıktır.

üyelerinin kullanımı için tasarlanmıştır.[47] Her ne kadar, hakkında henüz yazılı ve görsel bir kayıt bulunmuyor olsa da, Fakültenin, beş katlı kübik bir kütleden ibaret ve L planlı bu ilk inşaatının[48] projesinin, mimar E. Zimmermann tarafından hazırlanmış[49] ve Taut ile arasında başgösteren anlaşmazlığın da esas itibariyle bu konu etrafında yaşanmış olması muhtemeldir.[50]

Bu bağlamda, Taut'un *"Yeni Türk Kültürünün odak noktası"* olacağını hayal ettiği Fakülte binası için, neden *"Temelde yanlış ve kötü mimari"* dendiği kolaylıkla anlaşılabilir. Şüphesiz ki, ilgili Bakanlık tarafından, kendisinden gözden geçirilmesi istenen bina, bu haliyle, *zamana ve mekâna hükmedecek* nitelikte bulunmamıştır. Böylelikle, projeleri tamamlanmış ilk binanın güney cephesindeki betonarme karkas strüktür arasındaki tuğla perde duvarlar kaldırılmak ve koridorlar ileriye uzatılmak suretiyle, şimdiki Dekanlık makamının da bulunduğu orta bloktan başlamak üzere anıtsal bir fasat tasarımıyla mevcut binaya güney yönünde eklemlenmiş ana bina kütlesi[51] ile bu kütleye güney-batı köşesinden bitişerek kübik bir kütle halinde batı yönüne uzanan *Büyük Konferans Salonu*[52],

---

[47] Bu kata ilişkin mevcut plan kopyasından da anlaşılıyor ki, *Vestiyer* olarak düşünülmüş 144 numaralı odanın bitişiğinde, *İçtima Salonu* adıyla belli ki bilimsel toplantılar için düşünülmüş dikdörtgen planlı ve 145 numaralı geniş bir mekân bulunduğu gibi, sözkonusu salondan bahçeye geçişi sağlayan ve 165 numaralı bir *Teras* yer almaktadır. Şimdiki halde, vaktiyle *İçtima Salonu* olarak düşünülmüş 145 numaralı geniş oda, muhtemelen Türk Tarih Kurumu'nun Fakülte binasından ayrılıp yeni binasına taşındığı 1962 yılından sonraki bir tarihte dersliğe dönüştürüldüğü gibi, bu müdahale sırasında, vaktiyle salondan terasa çıkışı sağlayan batı cephesindeki kapı iptal edilmiş ve yerine pencereli bir duvar örülmek suretiyle eskiden ön bahçeyle irtibatlı teras da işlevsiz bırakılmıştır.

[48] *Ankara: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938 (2009) Ankara: City of the Black Calpac 1923-1938*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 6, İstanbul, s. 229-Foto.47'de Uğur Kavas koleksiyonundan alınmış ve Sıhhiye Meydanı, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ni gösteren ve 1938 tarihli olduğu belirtilen fotoğrafta da, binanın ilk inşa edilen kısmının bu blok olduğu açıkça görülmektedir.

[49] Fakültenin, Zimmermann tarafından hazırlanmış birinci tasarımı için bknz; Nicolai, B. *Modern ve Sürgün...*, s. 194. Res. 119.

[50] Nitekim belki de böyle olduğu içindir ki, Taut'un, 4 Haziran 1938 tarihinde İstanbul-Güzel Sanatlar Akademisi'nde açtığı ve onun Almanya, Rusya, Japonya ve Türkiye'deki çalışmalarını içeren sergide yer aldığı anlaşılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi binasının fasat çiziminde, binanın kuzey kanadının sadece bir bölümüne yer verilmiş olması, sözkonusu kanadı, kendi özgün tasarımı olan güney kanattan bilinçli bir şekilde ayrı tutmak istemesiyle izah edilebilir. Bu husus, Taut'un imzası bulunan *"Kalorifer, Sıcak Su, Soğuk Su, Hava Gazı ve Pis Su Tesisat Projesi"*nde, binanın güney kanadına ilişkin bütün ayrıntılar işlenmiş olmasına karşılık, kuzey kanadına ait tesisatın neden projelendirilmemiş olduğunu da açıklayabilir.

[51] Nitekim, bu eklemlenme, Fakültenin kuzey kanadı ile ana bina kütlesi duvarlarının bitişme yerlerindeki dilatasyon da anlaşılabilmektedir.

[52] Bugün *Farabi Salonu* olarak bilinen bu kübik kütlenin, mevcut plan kopyalarına bakılırsa, başlangıçta *"Büyük Konferans Salonu"* olarak nitelendirilmiş olduğu dikkati çekiyor. Ucar, B. (1940) "Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi", T.C.Nafıa Vekâleti, *Bayındırlık İşleri Dergisi (İdarî Kısım)*, Yıl: 6, Sayı: 10, Mart, s. 67'den anlaşılıyor ki, söz konusu salon, *"aynı zamanda, Dil Kurultaylarının içtimalarını burada yapması düşünüldüğü için müstakil antreli olarak tesis edilmiştir."*. Bu mekâna, hangi tarihten itibaren ve hangi nedenle *Farabi Salonu* denilmeye başlandığı belirlenememiştir. Bu ilgi çekici mekânın ayrıntılı tasviri için bknz; Nicolai, B. (2003) "Bruno Taut'un Yaşamı ve Sanatı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66.Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara 2003, s.19. 1943 yılındaki III. Türk Tarih Kongresi de sözkonusu salonda düzenlenmiş; kongreyi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yanında Başbakan Şükrü Saraçoğlu olmak üzere, Bruno Taut'un esasen Atatürk için tasarladığı locada izlemiş; Alacahöyük kazısının buluntuları da, Fakültenin, Taut tarafından çizilen planında *Plastik Deposu* olarak yer alan ve bugün *Öğrenci İşleri* olarak hizmet veren geniş salonunda sergilenmişti (Bknz; *Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler*, (Ankara 15-20 Kasım 1943), Ankara. 1948; ayrıca bkz: *Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Sergisi ve Kurumun Çalışmaları Hakkında Bir Hulasa*, Ankara. 1943).

Taut tarafından tasarlanmıştır.[53] Mevcut planlar, binanın güney cephesindeki bir diğer kapının ise, bizzat Atatürk için ve *Büyük Konferans Salonu*'na (şimdiki Farabi Salonu) açılan bir loca şeklinde tasarlanıp tanzim edilmiş ve yakın tarihlere kadar *Devrim Tarihi Müzesi* işlevi gören salona açıldığını ortaya koymaktadır.

Fakültenin, bir diğer kapısı ise, binanın bulvara bakan batı cephesindeki anıtsal girişitir. Bu bağlamda, tek sütun tarafından taşınan geniş saçaklı ana girişin yer aldığı ön cepheden, mermer döşemeli bir holün devamı halinde, binanın arka cephesi üzerinde çıkma oluşturan balkonun altından, topoğrafyaya uygun olarak doğu yönüne doğru yükselen taş basamaklı merdiven kuruluşunun durumuna özellikle dikkat çekilebilir. Merdivenin, esasen, bu kesimin gerisinde ve doğu yönüne uzanması düşünülmüş bir mimari düzen ve peyzajın parçası olarak işlev görmek üzere tasarlandığına şüphe yoktur. Ne yazık ki, mimarının ani ölümü dolayısıyla, projenin devamı getirilmediği için, merdiven de, bir anomali oluşturacak şekilde ve boşluğa çıkan bir kütle halinde işlevsiz kalmış; 1940'lı yılların başında ve muhtemelen II. Dünya Savaşı'nın yokluk yıllarında, merdivenin son basamağı hizasında bir ihata duvarı çekilmek suretiyle, binanın doğu kanadı dar ve kullanışsız bir alan haline dönüştürülmüştür; fakültenin, 1940 yılının sonlarında eğitim-öğretime bu haliyle başladığı anlaşılmaktadır. Sözkonusu merdivenin, binayı, ana girişinden başlayıp, vaktiyle *Yüksek Mektepler Mahallesi* olarak nitelendirilen ve belli

---

[53] Ucar, B. A.g.e., ss. 65-69'da "*Projeleri Maarif Vekâleti Güzel Sanatlar Akademisi tatbikat bürosunda ihzar edilerek Nafıa Vekâleti Yapı ve İmar İşleri Reisliğince tetkik ve tasdik edikten sonra tatbik sahasına konan bu bina 151.000 liralık tahsisatile beraber 976.000 liraya mal olmuştur. 15.10.937 tarihinde ihale edilen bu binanın inşaat kontrolü Nafıa Vekâleti Yapı ve İmar İşleri Reisliğince yapılmış ve iki senelik inşaat müddeti hitamında 15.10.937 tarihinde* (bu tarihin 1939 olması gerekir.Z.K.B.) *inşaatı ikmâl edilmiş olup bu seneki tedrisat devresine yetiştirilmiştir. Binanın takribe*(n) *80.000 m³ bir hacmi vardır. İnşaat için 2700 ton çimento 627 ton demir ve 1450000 tuğla kullanılmıştır. Bina diletasyon derzlerine göre A, B, C₁, C₂, D kısımları olmak üzere beş blok halinde inşa edilmiş olup ve tamamen betonarme karkastır. A, B, C₁, C₂ bloklarının temeli münferit betonarme sömel ve D blokunun temeli ise arazi vaziyetine göre betonarme radiye general olarak inşa edilmiştir...*" denilerek, binanın kat ve oda sayısı (sınıf, ders tatbikat salonları, muallim odaları ve idare büroları olarak 110 oda, 10 salon, 4 büyük seminer salonu), çatı, döşeme, kaplama, sıva ve elektrik, su, havagazı tesisatına ilişkin ayrıntılar ve kimi fotoğraflar verilmiştir. Buna karşılık Cumhuriyet gazetesinin 24 Ağustos 1939 tarihli sayısının 5.sayfasındaki "*Dil Tarih Fakültesi inşaatı bitti*" başlıklı küçük haberde, "*Ankara Dil Tarih Fakültesine mahsus olmak üzere inşa edilen 286 odalı binanın inşaatı ikmal edilmiştir. Tedrisat bu yıl bina dahilinde yapılacaktır.*" denilmesine bakılırsa, inşaatın tamamlanması işinin uzadığı anlaşılıyor. Nitekim, Taut'un, Güzel Sanatlar Akademisi Tatbikat Bürosu Şefi sıfatıyla, Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Akademisi Direktörlüğü'ne hitaben yazdığı 12 Ocak 1938 tarihli yazısında geçen ifadelerin varlığı kadar, 1938 yılı Mayıs ayına ait projeler de, inşaat sürecinde çeşitli sıkıntıların ve deyim yerindeyse karmaşanın yaşandığını ortaya koymaktadır. Belki de bu nedenle, B. Ucar da, yazısının sonunda, Fakülte binasının "*bir tarafdan Yapı ve İmar İşleri Reisliğinin çok dikkatli kontrolü ve diğer tarafdan müteahhidinin gösterdiği hüsnü niyet dikkat ve itina ile hem inşaat ve hem de malzeme bakımından bir nümune bina olarak gösterilmeğe lâyık olmuştur.*" demek zorunda kalmıştır (s. 67). Şaşırtıcıdır ki, başlangıçta 151.000 liralık bir ödenek sözkonusu olduğu halde, inşaat 976.000 liraya mâlolmuştur; oysa, T.B.M.M.'nin Fakültenin kuruluş yasasını kabul ettiği 14-6-1935 Cuma günlü 38.toplantısı sırasında, Maarif Vekili Saffet Arıkan "*...Yalnız bu fakültenin açılması için bakanlık, evvelce 250 bin liralık bir tahsisat istemişti. Fakat bu 150 bin lira olarak kabul edilmiştir. Bu azad devresinde bakanlık bu para ile bu işi çevirmek imkânını göremezse o zaman sizden icab eden parayı istemek hakkını şimdiden muhafaza ettiğimi arzederim*" demekteydi (Bknz: İnan, A. A. *A.g.e.*, s. 21. Hâlihazırda Fakülte Dekanlığı arşivinde bulunan bir fotoğraf albümünden, yüklenici müteahhit firmanın *Haymil İnşaat* olduğu anlaşılmaktadır).

ki *Develik Tepesi* üzerinden bugünkü Yüksek İhtisas Hastanesi ile Ankara Üniversitesi Morfoloji ve Tıp Fakültesi yerleşkesini kapsamak üzere, doğu-batı aksında uzanan ve anlamlı bir peyzajın arasına müstakil binalar halinde serpiştirilmiş ve içinde başta dil, tarih, antropoloji, arkeoloji, felsefe ve coğrafya olmak üzere çeşitli ihtisas enstitüleri binalarının bulunduğu bir bahçeyle irtibatlandırmak için tasarlanmış olduğu kuşkusuzdur.

Bu noktada, binanın batı cephesi üzerindeki kesmetaş alınlığa da özellikle dikkat çekilebilir; kavisli bir form halinde saçak silmesi kotundan yükseltilmiş alınlık üzerinde yer alması düşünülen yazıya Taut'un baştan karar vermemiş olduğu, fasat çiziminden de açıkça anlaşılmaktadır; başka bir deyişle, Taut'un 1938 yılında sergilediği çalışmalar arasında yer alan fasat çiziminde, binanın alınlığında bir yazıya yer verdiği anlaşılmakla birlikte, bunun şimdiki metin olmadığı rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Alınlığa yazılacak metne, hiç şüphesiz, Taut'un vefatından sonra karar verilmiş ve cephe kaplaması sırasında da uygulanmıştır. Bu bağlamda, Ankara Üniversitesi'nin kurulduğu 1946 yılı da dahil, 1980'li yılların ortalarına kadar, binanın hiçbir yerine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ibaresinin yazılmamış olması dikkat çekicidir.[54] Esasen, bu ayrıntılar, geçmişte, çevre yapılarıyla birlikte bütünleşik ve kapsamlı bir kentsel mekân oluşturmak üzere, *Türk Kültürünün merkezi* olarak zamana ve mekâna hükmetmesi istenen bir büyük hayal ve bunu canlandıracak muazzam ölçekli bir projeden, geriye sadece, görkemli cephesiyle anıtsal bir yapının kalabildiğini açıklamaktadır.[55] Nitekim Taut, binanın inşaatının tamamlanmadan vefat etmiş[56]; başta aydınlatma elemanları ve belki kimi mobilyalar da olmak üzere, kendisinin tasarladığı ileri sürülebilecek diğer pek çok aksamın tamamlanmasına

---

[54] Taut tarafından yapılmış fasat çiziminde, ancak büyütülerek bakıldığında görülüyor ki, binanın geniş saçaklı ana girişine şimdiki Farabi fuayesi yönünden açılan çift kanatlı dört camlı kapı ile bunların üstündeki bölmeli pencere bloklarının arasında yatay olarak uzanan yüzeyde, mimar, majiskül harflerle *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi* ibarelerine yer vermiştir. Bu tasarımın uygulanmadığı açıktır. Buna karşılık, 1946 yılında Rektörlük olarak hizmet veren binanın ana girişinin batı kanadındaki yarı dairesel duvarın üzerine, bir dönem *Ankara Üniversitesi* yazılmışsa da, kısa bir süre sonra bu yazının da kaldırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

[55] Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bruno Taut'un, bir mimar, eğitimci ve tasarımcı olarak, ömrünün son iki yılını geçirdiği 1930'lar Türkiyesi'nde geride bıraktığı kuşkusuz en anıtsal eseridir. Geçmişte bu mekânlarda yaşanmış Cumhuriyetin Kültür Rönesansının aksine, bugün, düzensiz ve bakımsız sayılabilecek bir peyzajın gerisinde, ancak büyük bir ilgiyle bakıldığında keşfedilen saçaklarındaki ince kıvrımları, gün ışığında ve hattâ geceleri de türlü renklere bürünen almaşık duvarları, gölge-ışık değerleriyle olağanüstü plastisite ve hacim duygusu yaratan kolonatlı cephesi kısacası bir bütün olarak, bu bina, bir Fakülte inşaatının ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bruno Taut'un, Japonya'daki meslektaşlarına gönderdiği özel mektuplara bakılırsa yapının, 1920'lerin ikinci yarısından başlayarak Ankara'da hayata geçirmeyi arzuladığı "*Müstakbel Ankara Üniversitesi*"nin Rektörlük/yönetim binası olarak işlev görmek üzere tasarlanmış olduğu söylenebilir. Atatürk'ün büyük hayalini gerçekleştirmek üzere, Taut'un bir bölümünü tasarlayabildiği bu kapsamlı mimari projenin, 1938 yılında önce Atatürk'ün ve sonra Taut'un vefatı dolayısıyla tamamlanamadığı açıktır.

[56] Bruno Taut'un vefatı dolayısıyla eşi Erika Taut'un verdiği ölüm ilânı (bkz: Cumhuriyet Gazetesi, 27 Aralık 1938, s. 4.) hayli anlamlıdır: "*Zevcim Profesör Taut'un vefatı dolayısile, Türkiye hükümetine, Kültür Bakanlığına, Belediyeye, Güzel San'atlar Akademisine ve talebelerine, Akademi Tatbikat Bürosuna ve merasime iştirak etmek zahmetinde bulunan zevata ve dostlara kendim ve müteveffa namına sonsuz teşekkürlerimi arzederim. Zevcimin eserlerine daima vermek istediği tasannu ve santimantaliteden arî temiz ve güzel şekillerin karakterlerine uygun olan bu merasim kendisine yapılabilinecek en büyük ihtiramdı. İstanbul, 20/12/1938 Erika Taut*".

nezaret edemediği gibi, binanın çevre düzenlemesi işlerinin bitirilmesi de gecikmiştir.[57]

Eğitim-öğretime 1940 yılının Kasım ayında başlanmasına karşılık, binanın inşaatının, 1950'lere kadar uzanan bir süreçte devam ettiği[58] ve kat planlarında da bazı köklü fizikî müdahaleler ve değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır.

---

[57] Örneğin *T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 27 Teşrinievvel 1939 tarih ve 2/12226 sayılı Kararname*'sinde (*27/6/939 tarih ve 2/11347 sayılı kararnameye ek olarak*) "*Ücretleri; 3420 sayılı kanunla Ankarada yaptırılacak Fakülte ve mektepler ile İstanbul Üniversitesinin inşaat, tamirat ve tesisatı karşılığı olmak üzre ayrılan ve 1938 senesi zarfında sarf edilemeyerek mezkûr kanunun 2 inci maddesine tevfikan 1939 malî yılı Maarif Vekâleti bütçesine kaydedilen tahsisattan verilmek üzre, İstanbul Üniversitesinde yaptırılmakta olan binalarla Ankara Tarih, Dil, Coğrafya fakültesi inşaat işlerinde çalıştırılacak mühendis, Mimar ve müstahdemler...*"den bahsedilmesine bakılırsa (bkz; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Katalogları: Tarih: 27/10/1939, Sayı: 122262, Dosya: 143-268, Fon Kodu: 30.18.1.2,Yer No: 89.104.7), Fakülte inşaatının hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, Maliye Vekâleti Bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürlüğü'nün Başvekâlet Yüksek Makamı'na hitaben 8.10.940 tarih ve 112233/69-4896 sayılı yazısında (bkz; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Katalogları: Tarih: 10/10/1940, Dosya No: 14537, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 144.29.7) *Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi binasının cephesine gelen talebe methalinden konferans salonuna kadar uzanan yolun ahvali hazıra dolayısile ikmali tehir edilmiş isede sonradan görülen lüzum üzerine binanın açılma töreninin, önümüzdeki Cümhuriyet bayramına tekaddüm eden günler zarfında yapılması takarrür etmiş olduğundan tahminen 3000 liraya yapılabileceği anlaşılan mezkûr yolun çok kısa bir zaman zarfında ikmali lüzum ve zaruretine binaen işin 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (L) fıkrasına tevfikan pazarlıkla yapılması için İcra Vekilleri Heyetince karar ittihazı istenilmektedir.*" denilerek, yolun "*...tevfikan doğrudan doğruya dairesince pazarlıkla yaptırılması mümkün bulunduğu*" kararına varılmıştır. Elimizdeki 15.3.1941 tarihli bir taslak çizim, binanın güney kanadına yönelik peyzaj çalışmalarının, inşaatın bitirilmesinden çok sonra ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, binanın bugünkü öğrenci ana girişini oluşturan orta holden ulaşılan arka bahçenin de, inşaat tamamlandığı sırada var olmadığını hatırlamakta yarar olabilir. Şaşırtıcıdır ki, geride bir bahçe olmadığı ve hattâ sadece bir bahçe duvarı yapılmış olduğu halde, binanın orta holünden duvarla sınırlandırılmış bu dar alana geçişi sağlamak üzere bir merdiven yerleştirilmiş olduğu mevcut çizimlerden ve fotoğraflardan da anlaşılmaktadır.

[58] Taut'un ani vefatı dolayısıyla, tıpkı onun tasarlayıp uygulamalarını F. Hillinger'in gerçekleştirdiği Ankara Atatürk Lisesi ve Cebeci Ortaokulu ile Trabzon Lisesi gibi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin de bitirilmesi sürecinde, hiç şüphesiz F.Hillinger'in payı büyük olmuştur. Diğer taraftan, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Taut'a yardımcı olan Friederich Ernest Grimm'in de, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi inşaatının proje ve uygulama aşamalarında Taut'un vefatından sonra da katkı sağladığı ileri sürülebilir. Bknz; Demir, A. A.g.e., s. 124. Aynı şekilde, şimdiki sütunlu ve geniş çatılı öğrenci giriş bölümü de, Taut'un tasarımı esas alınarak, onun vefatından sonra mimar Mehmet Ali Handan tarafından tamamlanabilmiştir. Bkz: Sarıalan, Ü. (2005 ?) *Cumhuriyetin Mimarları, "Kuruluş Ankarası"nda Üç Mimar Kemalettin-Ernst Arnold Egli-Bruno Taut (Olaylar/Olgular/Okullar)*, İstanbul, s. 188. Ayrıca bkz: Aru, K. A. (1991/2) "Bir İstanbul Beyefendisi: Mehmet Ali Handan", *Arredamento*, s. 132-141. *La Turquie Kemaliste* dergisinin Nisan 1939 tarihli 30. sayısındaki fotoğraf, binanın ön cephesindeki sütunlu ve geniş çatılı giriş ünitesi ile orta bölümdeki kolonatlı düzenlemenin inşaatı sırasında çekilmiştir.

1939-1945: Savaş Yılları ve Fakültenin Yeni Binasında Eğitim-Öğretim Kadrosu

Fakülte arşivindeki belgeler, II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1940'lı yılların ilk yarısında sadece bir Alman eğitimcinin görevlendirilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. *Maarif Vekilliği adına Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı Dr.Şevket Aziz Kansu ile Alman Devleti tabiiyetinde olup Yahudi ırkından bulunan ve (halen) Ankara Bahçelievler I.Şimal Sok.No.49 da ikamet etmekte bulunan Dr.Ernst Silberknopf*[59] *arasında* Ankara'da tanzim edilmiş *30-4-943* tarihli mukaveleyle, Dr. Silberknopf Fakültenin Almanca lektörlüğüne ayda 170.-TL. ödenmek suretiyle 1 yıllık bir süre için atanmış; *31/5/944* tarihinde de mukavele sona erdirilmiştir.

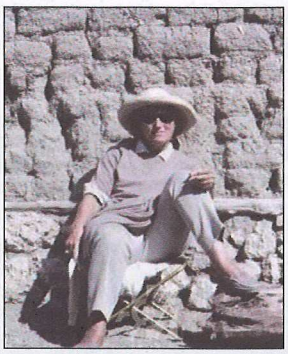
Fotoğraf 12. Ernst Silberknopf

1946'dan 1960'ların Sonlarına

Savaşın bitiminden uzun yıllar sonra, ancak 1950'li yıllarda Fakültedeki Alman eğitim-öğretim kadrosu sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Fakültenin *Sanat Tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü,* Heidelberg Üniversitesi'nde 1953 yılında *Ausserplanmässig* olarak Doçent tayin edilmiş olan Dr.Katharina Otto-Dorn tarafından kendisine

[59] Söz konusu mukavelede, Dr. Ernst Silberknopf'un 9.V.1884 tarihinde Viyana'da doğduğu yazılıdır; mukavelenin imzalandığı tarihte 59 yaşında olduğu anlaşılan Dr. Ernst Silberknopf'un, Ankara'da Bahçelievler'de oturuyor olması, mukavele tarihinden çok daha önceki yıllarda Türkiye'de ikamet ettiği şeklinde yorumlanabilir.

kürsü Profesörlüğü verilerek 1954 yılında kurulmuş[60]; 1967 yılında Columbia Üniversitesi'ne (Los Angeles/UCLA) gidene kadar da kürsü başkanı olarak görev yapmıştır.

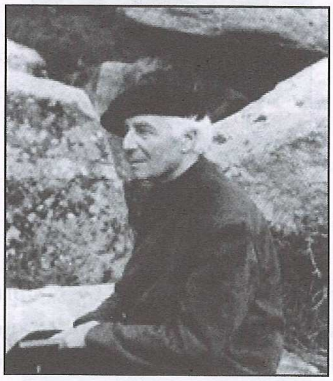

Fotoğraf 13. Katharina Otto-Dorn

Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne bir yabancı Profesör atanması için, Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmiş olan Ord.Prof.Dr.Şevket Aziz Kansu, Prof.Dr.Melahat Özgü ve Prof.Dr.Bekir Sıtkı Baykal'dan mürekkep bir komisyon, *"sözkonusu bölümün ihtiyaçlarını karşılamak üzere bu bölümün Ordinaryüslüğüne Prof.Dr.Fahrner'in atanmasını uygun bulmuştur."* Komisyon raporunda, Ord.Prof.Dr.Rudolf Fahrner'in *"Alman Dili ve Edebiyatı alanında bir otorite"* olduğu,

[60] 5 Mart 1908 yılında Wiesbaden'de doğan K. Otto-Dorn, Viyana Üniversitesi'nde Josef Strzygowski'nin yanında öğrenim görmüş ve *"Das Sasanidische Silber und seine Sinnbilder"* teziyle 1934 yılında Doktorasını tamamlamıştır. Aynı yıl, Berlin Devlet Müzeleri İslâm Eserleri Bölümü Müdürü Ernst Kühnel'in yanında çalışmış ve onun yönlendirmesiyle İslâm sanatı üzerinde yoğunlaşmıştır. 1935'de İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde İznik seramikleriyle ilgilenmeye başlayan ve 1942'de üyesi olduğu Enstitü'nün 1944 yılına kadar çeşitli araştırma ve kazı programlarına katılan Otto-Dorn, 1941 yılında İznik'in İslâmî dönemi yapılarını ele alan *Das Islamische Iznik* adlı bir kitap da yayımlamıştır. Theresa Goell ile Nemrut dağı yakınındaki Kahta'da yaptığı kazı çalışmaları ve 1944'de Bizans mimarisi uzmanı Alfons Maria Schneider ile birlikte Adana-Antakya çevrelerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları, Türkiye-Almanya ilişkilerinin kesilmesi nedeniyle tamamlanamamış ve Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Heidelberg Üniversitesi'nde genel İslam sanatı derslerini ve Hint-İslam minyatürleri seminerini üstlenen Otto-Dorn, Alfons Maria Schneider'in Suriye'deki hristiyan Roma merkezlerinden olan Rusafa'daki kazılarına katılmış; onun ölümü üzerine kazı başkanlığına getirilen Johannes Kollwitz ile çalışarak şehrin fethinden sonra Emevi Halifesi Hişam'ın sur dışına yaptırdığı sarayın ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. 1954 yılında Fakültenin Sanat Tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü'nü kuran Otto-Dorn, 1967 yılına kadar Kürsü Profesörü olarak pek çok bilimsel çalışma gerçekleştirmiş; 1965-1966 yıllarında Konya-Beyşehir Gölü kenarındaki ünlü Selçuklu Sarayı Kubadabâd'ı ortaya çıkarmış; 1967 yılında kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılarak Los Angeles California Üniversitesi'nde İslâm Sanatı Profesörü olarak emekli olduğu 1978 yılına kadar çalışmış; 4 Nisan 1999 yılında Heidelberg'de vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bknz; Gierlichs, J. (2001) "In Memoriam Katharina Otto-Dorn: A life dedicated to Turkish Islamic Art and Architecture", *EJOS*, (Electronic Journal of Oriental Studies), IV, No. 21, p. 1-14. Prof.Dr.Otto-Dorn'un yetiştirdiği bilim kadrosunda yer alan Gönül Öney, M.Oluş Arık, Fügen Tunçdağ (İlter) ve Rüçhan Arık, bir *Ankara Ekolü* olarak, ülkemizdeki Türk Sanatı ve Ortaçağ arkeolojisi çalışmalarının öncü isimlerinden olacaklardır.

"30.12.1903 yılında Elbe nehri kenarında Arnau'da" doğduğu, *"1921'de bakoloryasını verdikten sonra Heidelberg, Marburg, Kiel ve Berlin Üniversitelerinde Alman filolojisi (Alman Dili ve Edebiyatı) ile felsefe tahsil"* ettiği , *"1928 de habilitasyonunu"* yaptığı, *"1934 yılının son baharında da Heidelberg Üniversitesinde Gundolf'dan açılan kürsünün ordinaryusluğuna tayin"* edildiği yazılıdır.

Fotoğraf 14. Rudolf Fahrner

1950 yılı Haziran ayında görevine başlayan Prof.Dr.Fahrner, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 1961 yılına kadar görev yapmış; 1961 yılında Almanya'ya dönerek emekli olduğu 1972 yılına kadar Karlsruhe Teknik Üniversitesi'nde çalışmış ve 28 Şubat 1988'de Landeck'te (Tirol) vefat etmiştir.[61]

Fakültedeki felsefe tarihi derslerini okutacak bir yabancı öğretim üyesi arayışına giren Fakülte, Prof. Dr. Hans Freyer üzerinde karar kılmış ve Mart 1954'de H. Freyer görevine başlamıştır.

Fotoğraf 15. Hans Freyer

[61] Ayrıntılı bilgi için bkz; Bianca, S (Januar 2004) "Rudolf Fahrner-ein Lebensbild", *Grundlagen*, Sezession 4, ss. 2-8.

Fakülte personel arşivindeki özlük dosyasında yer alan belgelere göre, 31 Temmuz 1887 yılında Leipzig'de doğan H.Freyer, 1920 yılında Leipzig Üniversitesi'nde doktor ünvanı almış; 1922 yılında Kiel Üniversitesi'ne Felfese Ordinaryüsü olarak çağırılmış; üç yıl sonra da Leipzig Üniversitesi'ne aynı sıfatla davet edilmiştir. 1954 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Tarihi Ordinaryüslüğü görevine başlayan H. Freyer, *"üç sömestir...bu vazifeyi büyük bir başarı ile yerine getirmiş, 1954-55 ders yılında ayrıca Siyasal Bilgiler Fakültesinde Sosyoloji Profesörlüğü ile görevlendirilmiştir."*

1960 yılında Almanya'ya dönen H. Freyer, 18 Ocak 1969'da Ebersteinburg'da hayatını kaybetmiştir.

1950'li yılların ortalarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde ders veren bir başka Alman akademisyen de Prof. Dr. Berthold Spuler'dir.

Fotoğraf 16. Berthold Spuler

1 Eylül 1955- 29 Şubat 1956 tarihleri arasında Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde sözleşmeli Profesör olarak 6 ay süreyle ders veren Spuler, 12 yıl sonra 1 Mart 1968 tarihinden itibaren dört ay süre ile Fakülteye tekrar davet edilmiş ve kendisine 4500.- TL. maaşlı misafir Profesör kadrosu tahsis edilmiştir.[62]

Fakülte Profesörler Kurulu kararı ile kurulan bir komisyon tarafından hazırlanan rapor üzerine münhal bulunan ve Pedagoji Profesörlüğüne tahsis edilmiş olan 1500 lira ücretli sözleşmeli Profesör kadrosuna 1955 yılında ataması gerçekleştirilen Prof. Dr. Gottfried Hausmann[63], Fakültede pedagoji derslerini vermiştir.

---

[62] Orientalistik alanında bir otorite kabul edilen B.Spuler, 5 Aralık 1911 yılında Karlsruhe'de doğmuş ve 6 Mart 1990'da Hamburg'da vefat etmiştir. Ayrıntılı biyografisi için bknz; Busse, H. "Bertold Spuler (1911-1990)", *Der Islam*, Volume 67, Issue 2, pp. 199–205.

[63] 18 Eylül 1906 yılında Düren'de doğan Hausmann, 27 Şubat 1994 yılında Hamburg'da vefat etmiştir. Ayrıntılı biyografisi için bknz; Giere, U.-Petersitzke (1998) *M. Gottfried Hausmann, Ein fröhlicher Unruhestifter*, UNESCO-Institut für Pädagogik, Hamburg.

Bir ara Maarif Vekâleti İlk Öğretim Umum Müdürlüğü'nün 18 Ağustos 1959 tarih ve 27/418-26935 sayılı yazısıyla *"Sağırlar Okulları Öğretmenlerini yetiştirmek gayesile...İstanbul-Yıldız Sağırlar Okulunda"* düzenlenen kursta da *"öğretici olarak"* görevlendirilmiştir.[64]

Şaşırtıcıdır ki, 1960'lı yıllardan itibaren Alman bilim insanlarının Fakültede eğitim-öğretim verdikleri tek birim Alman Dili ve Edebiyatı Kürsüsü olacaktır.

Bu kadronun akademisyenleri arasında sözleşmeli Profesör olarak 1960-1962 yılları arasında çalıştığı anlaşılan Prof.Dr.Alfred Zastrau[65], uzman Lothar Schönharl[66] (1962-1965), Prof.Dr.Hildegard Emmel[67] (1964-1967), uzman Hermann Doppernas[68]

---

[64] Dört yıl boyunca Fakültede çalışan G. Hausmann'ın Fakülte Dekanlığına yazdığı 15.9.1959 tarihli dilekçesi, değişen dünya şartlarını anlamlı bir şekilde ortaya koymaktadır: *"Çok Sayın Dekan, Son bir buçuk yıl içinde bana Federal Almanya'nın sekiz Üniversite yahut Yüksek Pedagoji okulundan, Eğitim İlmi kürsüsünü yeniden işgal etmeye hazır olup olmadığım sorulmuştu. Buradaki faaliyetim beni tatmin ettiğinden ve gün geçtikçe kendimi Türkiyeye daha bağlı hissettiğimden, şimdiye kadar bu gibi sorulara müspet cevap vermemiştim. Alman Üniversiteleri profesörlerini üç yıldan fazla yabancı memleketlerde tutmak âdet olmadığı halde, ben bir dördüncü yıl daha izin almaya muvaffak olmuştum. Bu yaz, Hamburg Üniversitesi tarafından çağırıldım. İşgal etmemi istedikleri kürsüye, aynı zamanda iki akademik enstitü'nün (Pedagoji Semineri ile Öğretmen Yetiştirme Pedagoji Enstitüsü'nün) direktörlüğü de bağlıdır. Böylece, bu Üniversitenin Eğitim İlmi Ordinaryüslüğünü kabul etmem hususundaki teklifi müspet karşılamaya karar verdim. Bu sebeple, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile olan mukavelem hükümlerinin 31.12.1959 tarihinde sona erdirilmesi için Profesörler Kurulundan karar alınmasına yüksek delâletinizi dilerim. Aralarında çalıştığım müddetçe benden hiçbir zaman esirgememiş oldukları yardımlarından ötürü Fakülteye, Dekanlarına, meslektaşlarıma candan teşekkür etmeyi borç bilirim. Şunu da ilâve etmeme müsaade buyurunuz: Tayinimle ilgili müzakereler sırasında Hamburg'un Okul İşleri senatörü, Türk ve Alman pedagoji ilimleri arasındaki münasebetlerin geliştirilmesinde büyük fayda gördüğüne ve bununla çok ilgili olduğuna dair bana teminat vermiştir. Derin saygılarımın lütfen kabulünü dilerim, sayın Dekan."*

[65] Personel arşivindeki özlük dosyasında, A.Zastrau'nun 28 Haziran 1906'da Oderbruch'daki Golzow'da doğduğu, evli ve dört çocuk babası olduğu, 28.6.1935'de doktora imtihanını başarı ile vererek 4.10.1944 yılından sonra Halle Üniversitesinde ücretli doçent olarak çalıştığı ve 1951-1945/55 yılları arasında da Berlin Lankwitz Pedagoji Yüksek Okulunda öğretim ile görevlendirildiği, 1.4.1954 de Berlin Charlottenburg Teknik Üniversitesinde doçent olarak tayin edildiği ve 6.2.1956'da bu üniversitede kadro dışı (ausserplanmässig) profesör olduğu yazılıdır.

[66] Personel arşivindeki özlük dosyasında, L. Schönhärl'in 21.6.1937'de Neumarkt doğumlu olduğu yazılıdır.

[67] Personel arşivindeki özlük dosyasında, H.Emmel'in 1911 yılında Frankfurt am Main'da doğduğu, 1931-1936 yılları arasında Frankfurt ve Bonn Üniversiteleri'nde Germanistik, tarih, felsefe, sanat tarihi ve etnoloji tahsil ettiği, 1935 yılında doktora tezini, 1936 yılında da Almanca, tarih ve etnoloji öğretmeni olmak için Devlet imtihanını (Staat examen) başarı ile verdiği, 1951 yılında Habilitation yaparak doçent unvanı aldığı ve Rostock Üniversitesinde öğretime başladığı, 1961-62 yılları arasında misafir profesör olarak Oslo'daki Alman Filolojisi Kürsüsünü idare ettiği yazılıdır. H.Emmel, 1967 yılı yazında Türkiye'den ayrılarak 17 Eylül 1967 yılında Amerika Birleşik Devletleri Connecticut Üniversitesinde görevine başlamıştır. 6 Haziran 1996 yılında Bern'de vefat etmiştir.

[68] Personel arşivindeki özlük dosyasında, H.Doppernas'ın 12.12.1929 yılında Bamberg civarındaki Gaustädt'ta doğduğu, 1950-54 yılları arasında Martin-Luther Üniversitesinde yüksek öğrenimini tamamladığı, 1960 yılında Germanistik ve Beden Eğitimi alanlarında Devlet İmtihanını (Staat examen) başarı ile verdiği, (halen) Studienrat olarak vazife gördüğü, kendisi hakkında Würzburg Üniversitesi Felsefe Fakültesi Alman Filolojisi Bölümü Profesörlerinden Adolf Bach ve J. Dünninger tarafından verilen iki referanstan iyi bir dil hocası olduğunun anlaşıldığı yazılıdır.

(1965-1968), uzman Dieter Jährling[69] (1968-1971), uzman Josef Ackermann[70] (1968-1973) ve Prof.Dr.Wilfried Buch'un[71] (1968-1991) adlarını, Fakülte arşivindeki özlük dosyalarından belirlemek mümkün olabilmiştir.

Fotoğraf 17. Alfred Zastrau

Fotoğraf 18. Hildegard Emmel

1930'lu yılların ortalarından başlayarak mülteci ya da *haymatloz* olarak geldikleri ve içlerinden bazılarının deyim yerindeyse *ikinci vatan* belledikleri Türkiye'deki Alman bilim insanlarının, bu ülkedeki hayatlarının hâlâ bilinmeyen ve karanlıkta kalmış birçok yönlerinin olduğuna kuşku yok. Bunlar arasında, başkent Ankara'da ve yeni kurulmuş Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde görev yapmış olanlarının, 1930'lu yıllarda Cumhuriyet kadrolarının tarih yorumu olarak geliştirdikleri *"Türk Tarih Tezi"*nin yarattığı coşkulu, fakat kendilerine yabancı bambaşka bir akademik ortamda bilim üretip eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulundukları[72] ve her biri sonradan kendi alanlarında otorite kabul edilen bilim insanlarını yetiştirdikleri anlaşılıyor. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni sosyal bilimler alanında saygın bir ün ve konuma ulaştıran bu bilim insanlarının II.Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Türkiye'den ayrılarak Almanya'ya dönmesi, kimilerinin de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelere gitmiş olmaları anlamlıdır. Bu bağlamda, Almanya ve Birleşik Devletlerin sosyal bilimlerde ulaştığı bugünkü

---

[69] Personel arşivindeki özlük dosyasında, D. Jaehrling'in 8.7.1939 yılında Oder nehri kıyısında Crossen şehrine bağlı Teichwalde'de doğduğu ve halen doktora tezi üzerinde çalıştığı yazılıdır.

[70] Personel arşivindeki özlük dosyasında, J. Ackermann ile ilgili ayrıntı yoktur; buna karşılık, Fakülte Dekanı Prof. Dr. Osman Ersoy imzasıyla Alman Dili ve Edebiyatı Kürsü Başkanlığı'na yazılmış 29.11.973 tarih ve 9849 sayılı bir yazı dikkat çekicidir: *"Kürsünüzde sözleşmeli uzman olarak çalışan ve 30 Eylül 1973 tarihinde görevinden ayrılan Josef Ackermann Fakültemiz Kütüphanesinden almış olduğu kitapları iade etmemiştir. Kitapları iade etmediği takdirde sizde bulunan maaşının verilmemesini rica eder, saygılarımı sunarım"*.

[71] Personel arşivindeki özlük dosyasında, W. Buch'un 30 Ekim 1926'da Berlin'de doğduğu, 1946'da başladığı Pedagoji Yüksek Okulu'nu 1948'de bitirdikten sonra Berlin Hür Üniversitesi'nde 1951-1957 arasında Germanistik ve Felsefe öğrenimi gördüğü, 1958'de Doçent, 1962'de de Profesör olduğu yazılıdır. 1991-1994 yılları arasında Çukurova Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. W. Buch, 22 Şubat 1994 günü Ankara'da vefat etmiştir.

[72] Alman bilim insanlarının kürsü başkanlığı ya da akademik çalışmalarının yanısıra bazı idarî görevler de üstlendikleri bilinmektedir. Örneğin, B. Landsberger, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Ankara Üniversitesi nezdindeki ilk iki senatöründen biri olacaktır. Hirsch, E. E. A.g.e., s. 366.

akademik düzeyde, 1948 yılı ve sonrasında Türkiye'den yaşanan "*akademik göç*"ün ne denli etkili olduğu ayrıca sorgulanabilir.[73] Bu eğitim-öğretim kadrosu içindeki kimi bilim insanlarının Fakülteden ve Türkiye'den ayrılma nedenleri için, 1933 yılında Türkiye'ye gelen ve kesintisiz 19 yıl bu ülkede kalarak, Ankara Üniversitesi'nin ve Hukuk Fakültesi'nin kuruluşlarında unutulmaz emekleri olan Prof. Dr. E.Hirsch'in anılarında pek çok ilgi çekici detay bulunabileceği[74] gibi, 1940'lı yılların ikinci yarısında Ankara Üniversitesi'nde yaşanan alt-üst oluşlar arasında, "*bazı hallerde, hırslı genç Türk doçentlerin Almanların başında olduğu kürsüleri bir an önce ele geçirme çabalarının*" [75] rolü de ayrıca irdelenmeye değerdir.

Kaynakça

Alagöz, C. A. (1973-1975). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kuruluşu'ndan 1973 Yılına Kadar Ülkeler Coğrafyası Kürsüsü Çalışmaları Hakkında. *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. 11-14. ss. 214-269.

Ankara: Kara Kalpaklı Kent 1923-1938. (2009). Ankara: City of the Black Calpac 1923-1938. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Katalogları 6. İstanbul.

Arık, B. F. (2006). *Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümleri'nde Yabancı Mimarlar (Görevin İdari ve Mali Çerçevesi).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Aru, K. A. (1991). Bir İstanbul Beyefendisi: Mehmet Ali Handan. *Arredamento.* 1991/2, ss. 132-141.

Bahar, İ. (2010). German or Jewish, Humanity or Raison d'Etat: The German Scholars in Turkey, 1933-1952. *Shofar: An Interdisciplinary Journal of Jewish Studies,* Volume 29, No 1. ss. 48-72.

Bayındırlık İşleri Dergisi, T. C. Bayındırlık Bakanlığı, Yıl:5, Sayı:5, Birinciteşrin 1938. ss. 438-439.

Bianca, S. (2004). Rudolf Fahrner-ein Lebensbild. *Grundlagen.* Sezession 4, Januar 2004, ss. 2-8.

Bittel, K. (1962). Hans Henning Von Der Osten. *Gnomon.* ss. 105–108.

Boehmer, R. M. (1999). Osten, Hans-Henning Von Der. *Neue Deutsche Biographie.* No. 19, s. 612.

Bozdoğan, S. (2008). *Modernizm ve Ulusun İnşası, Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür.* İstanbul.

[73] Alman bilim insanlarının ülkemizden ayrılmasında, 2. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, 2 Ağustos 1944'te Türkiye'nin Almanya ile olan diplomatik ilişkilerini kesmesi kadar, kadro ve tahsisatlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce 6 Temmuz 1948 tarihinde kabul edilen 5239 sayılı Kanun'la kaldırılmasının etkili olduğu anlaşılıyor.

[74] Hirsch, E. E A.g.e., özellikle s. 369. Hirsch, "*Münhasıran Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesini hedef alan bir temizlik harekâtı söz konusuydu. Tıp ve Fen Fakültelerindeki yabancı profesörlere, herhangi bir şekilde dokunulmamıştı.*" der.

[75] Şen, F. A.g.e., s. 133 (F. Neumark'ın "*Scurla Raporu Üzerine Eleştirel Notlar*" bölümü).

Busse, H. Bertold Spuler (1911-1990). *Der Islam.* Volume 67, Issue 2, ss. 199–205.

Cohen, A. P. (1990). In Memoriam: Wolfram Eberhard, 1909-1989. *Asian Folklore Studies*, S. 49 (1), ss. 125-133.

Çelebi, N. (2003). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Mülteci Profesörler. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.* Sayı 43, Cilt 1, Ankara. ss. 259-272.

Demir, A. (2008). *Arşivdeki Belgeler Işığında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Yabancı Hocalar, Philipp Ginther'den (1929)- (1958) Kurt Erdmann'a Kadar.* İstanbul.

Ege, R., Hagemann, H. (2012). The modernisation of the Turkish University after 1933: The contributions of refugees from Nazism. *The European Journal of the History of Economic Thought*, Volume 19, Issue 6, ss. 944-975.

Eren, H. Annemarie von Gabain (1901-1993). *Türk Dili.* S. 495, ss. 213-215.

Giere, U., Petersitzke, M. (1998). *Gottfried Hausmann, Ein fröhlicher Unruhestifter.* UNESCO-Institut für Pädagogik, Hamburg.

Gierlichs, J. (2001). In Memoriam Katharina Otto-Dorn: A life dedicated to Turkish Islamic Art and Architecture. *EJOS (Electronic Journal of Oriental Studies)* Cilt 4, No. 21, ss. 1-14.

Grüttner, M., Kınas, S. (2007). Die Vertreibung von Wissenschaftlern aus den deutschen Universitäten 1933–1945. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft I, Januar 2007, ss. 123-186.

Hirsch, E. E. (2000). *Anılarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi.* (Çev: A. Suphi). Ankara.

İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü Sedat Alp. (2004). (Der: C. Dündar, F. Sevinç). Ankara.

İnalcık, H., Turna, M. (1986). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin İlk Mezunlarından Halil İnalcık ve Mustafa Turna'nın Öğrencilik Anıları ve Fakültenin Tarihçesi.* Ankara.

İnan, A. A. (1974). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı 9 Ocak 1936, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Anma Kitabı.* Ankara. ss. 9-52.

Knüppel, M. (2006). *Schriftenverzeichnis Karl Heinrich Menges, nebst Index in den Werken behandelter Lexeme und Morpheme.* Wien.

Laut, J. P. (1995). Annemarie von Gabain 1901-1993. *Finnisch-Ugrische Forschungen.* S. 52, Freiburg. ss. 367-374.

Mamboury, E. (2014). *Ankara Gezi Rehberi.* Ankara.

Neue Indienkunde. New indology, Festschrift Walter Ruben zum 70. Geburtstag, Berlin. 1970.

Nicolai, B. (1998). Bruno Taut'un Akademi Reformu ve Türkiye İçin Yeni Bir Mimariye Uzanan Yolu. *Atatürk İçin Düşünmek, İki Eser: Katafalk ve Anıtkabir, İki Mimar: Bruno Taut ve Emin Onat.* İstanbul.

Nicolai, B. (2003). Bruno Taut'un Yaşamı ve Sanatı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı.* Ankara. ss.17-21.

Nicolai, B. (2011). *Modern ve Sürgün, Almanca Konuşulan Ülkelerin Mimarları Türkiye'de 1925-1955.* (Çev: Y. Pöğün Zander). Ankara.

Reismann, A. (2007). German Jewish Intellectuals' Diaspora in Turkey: (1933-1955). *The Historian*, Vol. 69, No. 3, ss. 450-478.

Ruben, W. (1968). *İç Anadolu'da Küçük Bir Ortaçağ Şehri: Kırşehir* (Çev: C. Sakallı), Kırşehir. *S. den Bericht von H. Anstock in der Festschrift "Erinnerungen" zum 100 jährigen Bestehen der Deutschen Schule*, İstanbul. ss. 26-33.

Ruben, W. (2002). *Indologe*, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften Akademiebibliothek, Ausgewählte Literaturnachweise aus dem Bestand der Akademiebibliothek. Berlin.

Sarıaslan, Ü. (2005). *Cumhuriyetin Mimarları, "Kuruluş Ankarası"nda Üç Mimar Kemalettin-Ernst Arnold Egli-Bruno Taut (Olaylar/Olgular/Okullar)*. İstanbul.

Spediel, M. (1998). Bruno Taut Çalışmaları ve Etkisi. *Atatürk İçin Düşünmek, İki Eser: Katafalk ve Anıtkabir, İki Mimar: Bruno Taut ve Emin Onat*. İstanbul.

Şen, F. (2008). *Ayyıldız Altında Sürgün, Scurla Raporu*. (Almanca Aslından Çev: F. Artunkal). İstanbul.

Tanyer, T. (2005). *Taş Mektep*. Ankara.

Taut, B. (1980). *1880-1938, Ausstellung der Akademie der Künste vom*. 29. Juni bis 3. August. Akademie der Künste Berlin.

Ucar, B. (1940). Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi. T. C. Nafıa Vekâleti, *Bayındırlık İşleri Dergisi (İdarî Kısım)*. Yıl 6, Sayı 10, Mart 1940, ss. 65-69.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Kurumu Sergisi ve Kurumun Çalışmaları Hakkında Bir Hulasa. (1943). Ankara.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Tebliğler. (Ankara 15-20 Kasım 1943) (1948). Ankara.

Widmann, H. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*. (Çev: A. Kazancıgil, S. Bozkurt) İstanbul.